بەشی ١٠

لێر و لەوێ[1]

بەشی هەرە زۆری سەرەتاکانی ساڵی ١٩٩٦م سەرفی وتوویژ لەگەڵ ئینان و کوردانی تری تورکیا کرد. بەڵام لە تەواوی ماوەی ئەو ساڵەدا، بەتایبەت لە چەند حەوتووی ئاخری هاوینا، ئەو کوردانەی دڵنیگەرانی دۆزەکە بوون لێکدالێکدا لە هەموو شوێنەکانی کوردستان، لە لەندەن و واشینگتۆنەوە تەلەفۆنیان بۆ دەکردم هەتا سەبارەت بە کارەساتێکی کە بەڕێوە بوو ئاگادارم کەنەوە. تەواو هەشت ساڵ لێرەوبەریش چەند کەسێك هەر لەوانە تەلەفۆنیان کردبوو و هەواڵیان دابوو کە سەددام حوسێن لە بادینان گازی شیمیایی دەکار هێناوە. ئەمە ڕێزگرتن بوو لە ئاگربەسی شەڕی ئێران و ئێراق بە دابی سەددام حوسێن. ئەمجار ئەم خەڵکە دەچۆقین و هەڵدەچوون و پەرۆشی ئەوە بوون کە ڕق و دوژمنایەتی ژان سارێژنەبۆوەی نێوان پارتی دێموکراتی بارزانی ویەکێتی نیشتمانی تاڵەبانی دەڵێی خەریکە ئەو بڕە هیوایەش کە بۆ وە دەس هێنانی خودموختارییەکی سەقامگیر لە سەدەی بیستەما لەگۆڕێدابوو، بداتە دەم باوە. بەڵام تەنانەت وریاترین و خۆشخەیاڵترینی ئەم کەسانەی پێوەندییان

---

[1]– سەردێڕی بەشەکە ئەمەیە: **Dog's Breakfast**، سەولەی سەگ. (شتێك وەك چێشتی مجێور, شەڵپیتاو)

پێوەدەکردم نەیاندەتوانی ئـەم هێـرش و دژەهێرشـە هێزپرووکێنانـەی ئـەم دوو ڕێـەرە شەڕخوازەی کە سەرمایەی هاوخەمی لەگەڵ کوردەکـانی ئێراقـی لـە دەرەوەی وڵات تەواو فەوتاند، لێکدەنەوە و بە پێش‌بینی لێی‌حاڵی بن. لە ماوەی مانگەکانی داهـاتوودا ئاغایان شێوە شەڕێکی ئەوبەرەوبەرەکێنەیان ساز کرد و لە پێش‌دا پـارتی دێمـوکراتی کوردستان و پاشان یـەکێتی نیـشتمانی کوردسـتان ناوچـەیەکی پـان و بـەرینی خـاکی کوردستانیان داگیر کرد. بەشی زۆری خەڵکی ئاسایی کورد وەختایـەك دەیـانبینی ئـەو کەسانەی کە ڕۆژگارێکی قارەمانی نەتەوەیی‌یـان بـوون، ئێـستا بوونـە داردەسـتی پـشتیوانانی ئێرانـی و ئێراقییـان، خۆیـان دەخـواردەوە و هەسـتیان بـە سـووکایەتی و شەرمەزاری دەکرد.

لە مانگی ئووتا سەددام حوسێن، لە ماوەی چەند ڕۆژی نەپساوەدا دەیانهـــــەزار کەسی لە هێزە کارامەکانی خۆی – یانی گاردی سەرۆك کۆماریی لەگەڵ سەدان تانك و تۆپ – لە خـوارووی هێڵـی ٣٦ کـە سـەرهەدی ناوچـەیەکی پـاوان بـوو و پۆلـە فرۆکەی ئەمریکایی و ئینگلیسی و فەڕانسەوی پارێزگاراییان لێـدەکرد، کـۆ کـردەوە. من هیچ سـەرم سـوڕنەما. لـە مـانگی فێوریـەدا کـە لـە کوردسـتان بـووم، دەنگـۆیَ لێکدالێکدای ئەوەم بیستبوو کـە بـارزانی چـەند مانگێکـە لەگـەڵ سـەددام حوسـێن کەوتۆتە وت‌وویژ. بۆ چما هەر لەو زستانی‌دا دەیـان تانـك و زرێپۆشـی لـە بەغـدا نەکڕیبوو؟ ئەوانەی تەلەفۆنیان دەکرد ئێستا لەوپەڕی نائومێدی‌دا ئـاخرین داوەکـانی باریکی هیوایان لە ویست و هەڵوێستی دەوڵەتی کلینتۆن گرێدابوو کە بـە مەبەسـتی بەرگرتن لە ڕوودانی کارەسات کەلك لە هێزی ئاسـمانیی وەربگـرێ. مەبەسـت لـەم کارەساتە شالاوی هاوبەشی سەددام و بـارزانی بـوو، کـە لەوپـەڕی تـرس و تـۆقین و پەرۆشی ئەم خەڵکەدا، بەر لە تاریك‌ورووني بەیانەی ڕۆژی ٣١ی ئووت دەستی پێکرد و خێرایەکی پاشـماوەی ناسـیۆنالیزمی کـوردی ئێـراق و ئیـدیعاکانی "پەڵـەگرتووی" تۆفانی سارای بە باری سەرکەوتنا خستە مەترسی.

لە ساڵی ١٩٨٨دا، لە "مارتا وینیارد"ەوە بە پەلە، لە حاڵێکا کە دوعای بـەخێری ڕۆژنامەکەم, واشینگتۆن‌پۆست, بەسـەرمەوە بـوو, چـووبوومە سـنووری تورکیـا هـەتا

دەربارەی بارودۆخی تاڵوتوونی دەربازبوانی شاڵاوە شیمیاییەكانی ئێراقەوە ڕاپۆرتان بنووسم. ئێستا سەرنووسەری ڕۆژنامە سەرەڕای ئەوەی بێوچان تینم بۆ دێنا و دنەم دەدا كە وا باشترە ڕاپۆرتی تازە لەمەڕ نیشانەی ئاشكرا و ڕوو لە زیادبوونی ئامانجەكانی ئێراقەوە ئامادە بكەین، كەمترین مەیل و سەرنجێكی نەدەنواند. لەمەش خراپتر ئەمەبوو كە وا دیار بوو دەوڵەتی كلینتۆنیش مەیل و سەرنجێكی نەدەدایە سەر ئەم مەترسییەی كە هەڕەشەی لە "هەولێر"ی پایتەختی غەیرەڕەسمی كوردەكانی ئێراق دەكرد كە هەر وا بیست كیلۆمەترێك لە ناوەندی مۆڵگەی هێزەكانی ئێراقەوە دوور بوو. دەوڵەتی كلینتۆن بە دڵنیایی‌یەوە سوور بوو لەسەر ئەمە كە دۆزەكەی – هەر وەك جارانی پێشوو كە باسی هەڕەشەی ئێراق هاتبووە گۆڕ و بە پووچ دەرچووبوو – لە ژێر چاوەدێری دایە. واشینگتۆن دیار بوو لای وایە كە سەددام حوسێنی بە زللە تەزیو، قەت ناخوازێ كە مامەڵەی "نەوت بە خۆراك" كە بە كوێرەوەرییەكی زۆر سەری گرتبوو و بە گوێرەی ئەو دەیتوانی لە ماوەی چەند حەوتەی داهاتوودا، بە هەر شەش مانگان بایی دومیلیارد دۆلار نەوت بفرۆشێ، بخاتە مەترسی.

مەبەست و ئامانجە ڕاستەقینەكانی واشینگتۆن هەرچییەك بوو كارناسان بڕوایان وابوو كە دەوڵەتی ئەیالەتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا تەمای گرتبوو ئەم مەترسییە هەڵزەقاوە بێنێتە سەرشانی و لە سەردەمانی چالاكی هەڵبژاردنی سەركۆمارێتی‌دا دەس نەبزێوێ. بەڵام لە ڕوانگەی دەوڵەتەوە كارێكی ئەوتۆش نەدەكرا. ژمارەی دەورگێڕانی سەر شانۆ پتر لە ڕادەی پێویست بوو: ئێران، سووریا، توركیا، ڕاپەڕیوانی كوردی توركیا، سەددام حوسێن و سەرۆكی دوو حیزبی بەشەڕهاتووی كورد... جا ئەم پۆلەش بە كەس ڕانەدەوەستان، ئەویش بە دانانی خەرجوبەرجێكی كەمەوە. دەستێوەردان بە دژی سەددام حوسێن و لاگیری هەركام لە لایەنە كوردەكان، شتێك بوو كە سەركەوتنی وێڕا نەبوو: یەكیان سەر بە ئێران و ئەویتر هاوپەیمانی ئێراق بوو. بە درێژایی ساڵی ڕابردوو دەوڵەتی ئەمریكا لە چەند كۆبوونەوانەدا كە لە كوردستان و ئیرلەند پێكهاتبوون هەوڵی دابوو بارزانی و تاڵەبانی پێكەوە ئاشت كاتەوە و سەرنەكەوتبوو. پێشینەی ئەم دوژمنایەتی و ئینكەبەرییە خوێناوییە دەگەڕایەوە ساڵانی

دەیەی ١٩٦٠ و ئەم دووە سەرنـجیان نەدەدایە ئەم مەبەستە کە پشتیوانێتی ئەمریکا بـە یەکایەتی هەردك بـەرەوە بەسـراوەتەوە. ئـەم دووە یـانی پـارتی دێمـوکرات و یـەکێتی نیشتمانی کوردستان, ڕاست یان هەڵە, بڕوایـان وابـوو کـە ئەیالـەتـە یـەکگرتووەکانی ئەمریکا لـەم تێکۆشانە ئاشتیخوازانەدا شێلگیر نیە, چـونکە ئـەو چـەند میلیـۆن دۆلارە پێویستەی بۆ دابین‌کردنی ئەم هێزە نێوبژیوانەی هەردوولا ملیان بۆ ڕاکێشابوو, دابیـــن نەکرد.

لە باتیان چوارهەزار کەس لـە بشێوی و چنگەپڕژەی هاوینی ١٩٩٦دا تێداچـوون؛ زۆربەی ئەمانە خەڵکی ئاسایی بوون و هەزاران کەسی تر لـە ماوەی خـولی پـاش ئـەوا کوژران. لاگیری کردنی کوردان لـە ڕۆژاوا کە وەختایەکی گەرموگوڕ بوو, ڕۆمرکا و ئـیتر هـەنگاوی کوردەکـانی ئێـراق لــە "ڕاڕەوەکـانی دەسـەلات"دا باشـی پێـشوازی لــێ‌نەدەکرا. (جارێکیان بە بۆنەیەك دیپلۆماتێکی ئەمریکایی کە ئەندامی لیژنەیـەك بـوو کە وتوویژی لـەگەڵ کوردان کردبوو و لـە کەللـەشەقی کوردان وەگیان هـاتبوو, بـە شێوەی پەنامەکی گوتبووی: "ئەگەر لـە پێش‌دا نەمدەزانی کە کـوردان بۆچـی خـاوەنی ولاتێکی سەربەخۆ نین, ئێستا دەزانـم بۆچی وایـە.") تامـەزرۆیی ئـەمریکاش بـە بـاری لەشکرکێشی‌دا لـە باکووری ئێراق دامرکا. ڕێبەرانی دوو تـاقمی دژبـەر, کاردانـەوە و بەهرەمەندیی "کۆنگرەی میللی ئێراق"یان فەوتاند: ئەم کۆنگرەیـە ئۆپۆزیـسیۆنێك بـوو کە "سیا" بەخێوی دەکرد و بنکەی لـە کوردستان و ئامانـجی لابردنی سەددام حوسـێن و دابین کردنی دێموکراسی بوو لـە ئێراق.

وێڕای تەواوی ئەمانەش ئۆگرییە ناوچەیی‌یـــەکانی دژاودژی ئـــەمریکا وای حـــوکم دەکرد کە ئەیالـەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا – سەرەڕای ئەم خوت‌خوتانـــەی تووشـــی دەهات کە کورد و کۆسپەکانیان سەرلـەبەر بەڕەڵلا بکا و لـێیان بێتـەوە – لانـی کـەم هەنتەشێکی لە باکووری ئێـراق هـەبێ. دڵپەرۆشـی گـەورە و گـران دەگـەڕاوە سـەر تورکیا. لـە ئاوریلی ١٩٩١ڕا بۆو لایە پارێزگاری لـە کوردەکانی ئێراق – تەنانەت لــە وەختی پێویستا لـە بەرامبەر ڕێبەرانیان‌دا – ئەگەر تەنیا هەر لـەبەر ئەم مەبەستەش بووبێ کە دیسان سەددام حوسێن میلیۆنان کورد نەتۆقێنێ و پەڕەوازەی سـنووری تورکیاـان

نەکا، خاوەن گرینگایەتێکی تایبەت بوو. بە هەر حاڵ ئەوە ئاشکرایە کە لەسەر داخوازی سەرۆك ئوزەل بوو کە سەرۆك بووش سەرەڕای ئەم گشتە خۆگنخاندنە ئاخرییەکەی کوردەکانی لە چیا و کوێستانان ڕزگار کرد. هەر پاش ئەمە بوو کە ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لێبڕا کە لەبۆشایی پێکهاتوو بە دامەزراندنەوەی سەرلەنوێی کوردان و بەهرە لێوەرگرتنی وەك بنکەیەکی پێشەنگ بۆ ڕێکخستنی ئۆپۆزیسیۆنی دژی سەددام کەلك وەربگرێ. جا [خۆش ئەمەیە] یەکەم هەنگاو بۆ دابین کرانی بودجەی ئەم ئۆپۆزیسیۆنە هاوبەندەی لایەنگری دێموکراسییە (کە پاشان بە "کۆنگرەی میللی ئێراق" ناودێر کرا) نەك دەوڵەتی بێمەیلی بووش، بەڵکوو کۆنگرە لە ١٩٩١دا هەڵیهێنایەوە، کە لێبڕابوو سەری سەددام حوسێن بە گۆمێ داکا.

ئەم پشتیوانییە بەم بارەدا پارسەنگی ڕادەگیرا کە نەکا کارێکی وا بکرێ کە ترکانی لە ڕادەبەدەر دڵناسك کە بە هۆی ناکامی بۆ کۆتایی هێنان بە شەڕ لەگەڵ سەرهەڵداوانی نێوخۆی وڵاتا – کە تووشی دڕدۆنگییەکی ئەوتۆ ببوون کە تەنانەت مەیلەو "پارانۆیا" بوو – دڵیان بێشێ.

تورکیا – ئیتر با کارمان نەدابێ بەسەر ئێران و سووریا و خودی ئێراقەوە – هەمیشە لەوە توقیبوو کە نەکا ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە بنەوە بەستێنی دامەزرانی وڵاتێکی کورد لە ئێراقا خۆش بکا. بە بۆچوونێکی تر ترکان هەم خودایان دەویست هەم خورما: نابێ هیچ کارێك لە باکووری ئێراق بکرێ کە بۆنی دامەزرانی وڵاتێکی کوردی لێوەبێ، بەڵام ڕۆژاوا بەتایبەت ئەمریکا دەبێ نەهێڵێ سنوورەکانی تووشی ئاڵۆزی ببنەوە: ئاڵۆزییەکی کە ڕەنگە سەددام حوسێن سازی بکا، سەددام حوسێنێکی کە کردەوەکانی پێشبینی ناکرێن. بەم شێوەیە سیاسەت و هەڵوێستی ڕۆژاوا وای لێهات کە کوردستانی ئێراق بە باری ئابووریدا بخاتە تەنگەژەوە؛ ئەم کارە ژانی تورکیای هێور کردەوە، بەڵام بوو بە هۆی تەنینەوەی بێکاری و پەرێشانییەکی بەربڵاو لە باکووری ئێراق و نێوانگرژی بارزانی و تاڵەبانی تەشەنا پێکردەوە. لە ئابوورییەکی لاوازی بەرەو مەرگدا بە شاندادانی کلاشینکۆفێك بوو بە هاسانترین ڕێگای دابین بوونی بژبو و بەڕێچوون.

سیاسەتی ئەمریکا لە بەرەورووبوونەوە لەگەڵ بۆشایی دەسەڵات لە باکووری ئێراق بۆ بەربەرەکانی لەتەك تەواوی ئەم بەرژەوەندییە دژاودژانە هەتا ئاستی کەمترین خاڵی هاوبەش دابەزی [کە بریتی بوون لە]: پێکهێنانی هاوسەنگی لە نێوان ئەم تاقمە کوردانەی لێك دوور دەکەوتنەوە، ڕاگرتنی ترکان لەسەر شانۆ و ڕاگیرکردنی کۆنگرەی میللی ئێراق وەك ناوەندی مەکۆیەکی دژی سەددام حوسێن. ئەم سیاسەتە بە مانۆڕەکانی ئێران – نێوەنێوەش هی سووریا – تینی بۆ هات. بەڵێ وەوتۆ بوو بێ تەمایی و دڵاودڵییەکی بۆ واشینگتۆن بە میرات بەجێ ما، [ئەویش] ئەو کاتەی کە دەوڵەتی بووش لە ١٩٩١دا قامکی نا بە دوگمەی کۆتایی شەڕەوە و کارەکەی یەکسەرە نەکرد. پاش ئەوەی کە چەتری پاراستنی ئاسمانیی ئەمریکا کۆکرایەوە, ئیتر بەڕێوە بردنی ئەم گەڵاڵەیەی کە "سیا" بۆ کەلك وەرگرتن لە کوردان بە مەبەستی وەڕێخستنی شۆڕشی دژی سەددام لە سپای ئێراقا لە مارسی ١٩٩٥ وەبەر چاوی گرتبوو، دژوار بوو. بارزانی کە ئێستا لەگەڵ تاڵەبانی دەستەویەخە ببوو، بە مەسەلەکەی زانی و لە ئاخرین پشوودا خۆی کەنار دا. ئەم هەڵکەوتە پارتی دیموکراتی کوردستان و "کۆنگرەی میللی ئێراق"ی لێك ترازاند و نێوانناخۆشیی مابەینی دوو ڕێبەری کوردی زیاتر کرد. هیچ سەیر نیە ئەگەر لە وەها هەلومەرجێكدا ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ناچار بوو بە ئاگربەسێکی قرچۆك دڵخۆش بێ کە دیپلۆماتەکانی هەر ئەو هاوینە لە ئیرلەند پێکیانهێنابوو. (ئەم پێکهاتنە قەتی خۆ ڕانەگرت؛ بەشێکی لەبەر نەبوونی نیازپاکی لە دڵی ڕێبەرانی کوردا و بەشێکی تریشی بە هۆی نەبوونی ئەو دوو میلیۆن دۆلارە بوو کە دەبوایە بۆ دابینکرانی چارەسەرێکی بەردەوام درابایە کوردانی بێلایەن و تەواوی هێزەکانی دژبەری حکوومەت. بە کوتەی هێندێکان ئەم نەبوونی پووڵە ئاکامی شەڕ و هەڵلایەك بوو کە لەسەر بودجە لە کۆنگرەدا لە گۆڕێدا بوو و کۆماریخوازان تێیدا خاوەن دەسەلات بوون و بڕێکیان تین بۆ دەوڵەتی فێدراڵ هێنا. تاقمێکیش لایان وابوو کە واشینگتۆن لەسەر ئەم بڕوایە بوو کە دەبوایە خودی کوردان ئەم پووڵە پەیدا بکەن و لانی کەم پێشەکی نیوەی بدەن.)

چارەسەری کێشەکە لە قساندا زۆر سادە و ساکار بوو، ئەگەرچی وەك هەمیشەش جێی دڵنیایی نەبوو: تاڵەبانی دەس لە دەسەڵاتی بەسەر هەولێرا هەڵدەگرێ و ئیزنی دەوڵەت و پارلەمانی کورد دەدا سەرلەنوێ بکەونەوە گەڕ؛ لە بەرامبەردا بارزانیش لەو "بارانە" زۆر و زەوەندەی کە لە فرۆشی بە قاچاخیی سووتەمەنی دزێلی ئێراق بە تورکیا گیری دەکەوت، دانی بەشی یەکێتی نیشتمانی دەس پێدەکاتەوە. بە گوێرەی ئەم ڕێ و شوێنانە پشتبەستنی ڕۆژ دەگەڵ ڕۆژ زیاتری تاڵەبانی بۆ سات و سەودا و هاتوچۆ لەگەڵ ئێران کە بە هێنانە ژێر ڕکیفی تەنیا ڕێگای گەیشتنە تورکیا لە لایەن بارزانییەوە، هەلومەرجی جوغرافیایی بەسەریدا سەپاندبوو، ئەگەر بە تەواویش خاشەبڕ نەبێ بە ڕادەیەکی زۆر دادەبەزێ. بەمجۆرە دۆخی جاران دەگەڕێتەوە.

واشینگتۆن کەوتە داوێك کە دەکرێ بە سیاسەتی "پارێز" ناودێر بکرێ و ئەویش شتێکە کە هەمیشە درەنگ یان زوو لێکهەڵدەوەشێ. تەنیا لە نێوەڕاستەکانی ئووتی ١٩٩٦دا بوو کە دەوڵەتی کلینتۆن دژکردەوەی بە ئاشکرای نواند و ئەمەش وەختایەك بوو کە لە ماوەی پتر لە ساڵێکا بۆ یەکەم جار شەڕێکی قورس لە نێوان پارتی دێموکراتی کوردستان و یەکێتی نیشتمانی کوردستانا هەڵگیرسا و دەوڵەتی کلینتۆن تەماشای کرد ئەوە خەریکە [دەبێتە پاشاگەردانی و] جڵەوی کاران لە دەس دەردەچێ. لە ٢٧ی ئووتا، ڕابێرت ئێچ، پێلترۆ، جێگری وەزارەتی دەرەوە بۆ کاروباری ڕۆژهەڵاتی نیزیك، تەلەفۆنی بۆ هەردك ڕێبەری کورد کرد و بە مەبەستی کۆششێکی تر بە لانی ئاشتی و پێکەوە سازاندا ڕەزامەندی وەرگرتن: بۆ بنی مانگێ قەراری چاوپێکەوتنێك لە لەندەن داندرا. بەڵام ئەم وەختە زۆر درەنگ بوو و بۆ سبەینێ شەڕ دەستی پێکردەوە. ئێستا تەواوی گەلاڵەی لەرۆزك و نەبەگەی پاراستنی کوردان خەریکبوو لێکهەڵدەوەشا. دەوڵەتی کلینتۆن بۆ تێگەیشتنی ڕادەی ڕق و دڕدۆنگی دوولایەنەی ڕێبەرانی کورد سەبارەت بە یەکتر تێما و ئەم ڕق و دوژمنایەتییە گەیبۆ پلە و شوێنێك کە ئیتر گەڕانەوەی لێوە نەدەکرا.

گەمارۆیەکی ئابووری کە دەوڵەتی بەغدا و خودی ڕۆژاوا بەسەر کوردستانیاندا سەپاندبوو – هەروا بێتەوە دەسدرێژی و شاڵاوی گەورە و بچووکی ئێران و تورکیا بۆ

سەر باکووری ئێراق – خودی بیرۆکەی "ناوچەی هێور"ی بۆ کوردان لـە واتـا و مانـا بێبەری کردبوو: ئەم بیرە داهێنانی "هاوپەیـمانان" بوو، کـە بـە پاڵپـشتی ئـەو بکرایـە پەناخوزان بۆ شۆڕبوونەوە و هاتنەخوار لە چیا و چۆلان دنە درابان و لـە زەختی تورکیا سەبارەت بە پەنا دانیان کەم کرابایەوە. لە وەها بارودۆخێکدا خزینی پەنامەکی بـەرەو سەربەستی، کە بیرۆکەیەك بوو جاروبارە دۆخی ناسـائایی بـاکووری ئێراقـی پێوەسـپ دەکرا، کاڵ بۆوە. هەم بارزانی و هەم تاڵەبانی، هـەردك بـە خۆیـان سەلـــماندبوو کـە خودی "مانەوە"یان لـە مەترسیدایە و هەردووکیان ڕوویان کـردەوە ئـەو داوە کۆنـەی نەریتی کوردی: پاڵوێـدان وە وڵاتـانی ئینکەبـەر. وتوویـژە نامبارەکەکـەی بـارزانی لـەگەڵ سەددام حوسێن و وتوویژەکانی تاڵەبانی لـەگەڵ ئێران لـە ژوەنی هەمان ساڵدا دەستی پێکردبوو.

ئاخرین زەنگی مەترسیی بە دەسدرێژی سێ ڕۆژانەی پاسدارانی شۆڕشـی ئێـران بـۆ قووڵایی کوردستانی ئێراق وەجرینگە هات. بـە گوتـەی پـارتی دێمـوکراتی (بـارزانی) ژمارەی ئەم پاسدارانە دوو هـەزار کـەس بـوون؛ ئامانـجی ڕواڵـەتی ئـەوان "بنکـە"ی پێـشمەرگەکانی حیزبـی دێمـوکراتی کوردسـتانی ئێـران لـــە هەشـتا میلـی قـووڵایی کوردستانی ئێراق، لە نیزیك کۆیە بوو. ئەم پێشمەرگانە ئێستا زۆر بێدەسـەڵات بـوون و لـە ماوەی چەند ساڵاندا ڕۆژ بە ڕۆژ پتر لـەسـەر سـنوورەوە ڕادرابـوون و ئـیتر وەك هەڕەشەیەك بۆسەر ئێـران نەدەهاتـە ژمـار، کـە وابـێ مەبەسـتی ئێـران لـەم پـەلامارە بێگومان شتێکی تر بوو. بارزانی لێی سوور بـوو کـە ئـەم هێـزە بـەم مەبەسـتە چـۆتە کوردستان کە چەکی قورس بداتە دەس تاڵـەبانی. بـا لـە بـیری نەبەینـەوە کـە چـەند مانگێك بوو تاڵەبانی شاتەشاتی دەکرد کە ڕاپـەڕینێك دژی پـارتی دێمـوکراتی بـارزانی بەڕێوەیـە و پ.ك.ك. یارمـەتی دەدا. بـەڵام ئـەم دەسـدرێژییە ئـازادیی کـردەوە و جووڵانەوەی ئێرانیشی لە باکووری ئێـراق دەرخـست: تورکیـا و "پ.ك.ك"ش – کـە ئامانـجی وی بوون – لـەمێژ ساڵ بوو کە لـەم هەرێمەدا بە ئازادی هاتوچۆیان دەکرد. لـەمە گرینگتر، ئەم شاڵاوە پووچ بوونی ئیدیعاکانی دەوڵـەتی ئەمریکای لـەسەر بـەڕێوە بردنی سیاسەتی "هەوساری دوو لایەنە" کە قەرار وابوو بە گوێرەی وی ئێراق و ئێـران

هەردك ڕادرێنە سووچ و کەناران، بە ئاشکرا نیـشان دا. بـارزانی داخـوازی کـرد کـە هەروەك لە وتووێژەکانی "ئیرلەند"دا قەرار کرابوو ئەمریکا دەسدرێژیکار دیاری بکـا و بیناسێنێ؛ کەچی واشینگتۆن تەواو متەقی لە خۆی بڕی.

وا بەم شێوەیە بەستێن بۆ گرتنی سەیروسەمەرەترین تەما لە مێژووی کـوردا ئامـادە کرا. لە حاڵێکا کە ئەم مێژووە پڕە لەو شتانەی کە بە ڕواڵەت لەگەڵ مەنتیق نایەنـەوە و وەك کایەی ئەسکەملە دەچن. تاڵەبانی کە لێی سوور بۆوە ئێران بەگەرمە پـشتیوانی لێدەکا، شوی لـێ‌هەڵکێشا و وەك زۆرێك لە ڕۆژگارانی ڕابـردوو "زیرەکایـەتی" لـە تام بردەدەر. ئیدی گوێی بۆ ڕاسپاردەکانی دەرەوە کلۆر نـەدەکرد. ئێـران بـە ئاشـکرا دەست و دەسەڵاتی وەچنگ هێنابوو. تاڵەبانی بە چەند پات کردنەوەی ئەم قـسەیە کـە بارزانی تەنیا لە بنکەی سەرچیای [سەریڕەش] ڕا لە سـەلاحەددین و لـە گەروولـەی لوولەی دووربینەوە دەتوانێ هەولێر بەدی کا و دەستی وێی‌ڕابگا، تانە و توانـجی گرتە خەنیمەکەی.

وەختایەك تاڵەبانی لە ١٧ی ئووتا بـە هاوبەشـی ئێـران دەسـتی دایـە پـەلامارێکی بەربڵاو، ئەم شاڵاوە هاوکـات بـوو لـەگـەڵ پەنــجاهەمین سـاڵهاتی دامـەزرانی پـارتی دێموکراتی کوردستان و پەنـجاهەمین ساڵوەگەڕی لە دایك بـوونی خـودی مەسـعوود بارزانی. پارتی دێموکراتی کوردستان زۆر جاران ئێرانی تاوانبار کرد کـە پـشتیوانی لـە یەکێتی نیشتمانی دەکا و بە زەبری تۆپخانە و باڵەفڕ یاریدەی هێزەکـانی دەکـا و داوای لە ئەمریکا کرد کە ئێران و تاڵەبانی مەحکووم بکا. هەڵبەت کوردان لێیان ڕوون بـوو کە ئێران لە گێرە و کێـشەکانی پێـشوودا — لـە مابـەینی یـەکێتی نیـشتمانی و پـارتی دێموکراتا — ڕاست ئەم یارمەتییانەشی بە بارزانی کردبوو و هەر بـە پێـی نـەریتی کـۆن پارتی دێموکراتی کوردستان لە دەستەبەندییەکانی کوردستانی ئێراقا، حیـزب و تـاقمی بەر سەرنـجی ئێران بوو.

لە حەوتەی کۆتایی مانگی ئووتا، ئەو دەمەی کـە پـێلترۆ ئامـادە دەبـوو هـەتا لـە لەندەن چاوی بە هەرتك ڕێکخراوە کوردێکە بکەوێ؛ بڵاوکراوەیەکی سـەر بـە پـارتی دێموکرات دیسان کەوتە پاڕانەوە لەبەر وەزارەتی دەرەوە و شووڕای تەناهی نەتـەوەیی

ئەمریکا و "سیا" و هەرکەسێکی تر کە لە واشینگتۆن گوێڕایەڵی ئەم مەبەستە بێ و داوای کرد کە " وریا کردنەوەی ڕوون و ئاشکرا دژی دەستێوەردانەکانی ئێران " بەرەوڕووی ئەم وڵاتە بکەنەوە. ئەم بڵاڤۆکە داوای دەکرد کە دەوڵەتی ئەمریکا "لەم بابەتەوە ورییایش بداتە ئێراق." ئەمەش فەرتەنەیەکی سەیر بوو، چونکە هەرچی بێ تاڵەبانی بەم زوانە لە بابەت دەس تێکەڵ کردن و پێکهاتنی بارزانی و سەددام حوسێن چەند جاران وریایی دابوو. بابەتەکانی ئەم بڵاڤۆکەی پارتی دێموکراتی کوردستان شوێنێکی بەتاڵی ئەوتۆی لە خەیاڵا نەدەهێشتەوە. بڵاڤۆکەکە دەیگوت کە گردبوونەوەی هێزەکانی ئێراقی نیشانەری ئەمەیە کە ئێراقییەکان "خۆیان دە دەسك دەنێن هەتا بە بیانووی بەرپەرچدانەوەی ئێران حوکم و دەسەڵاتی خۆیان لە باکوورا سەقامگیر کەنەوە." پارتی دێموکراتی کوردستان بە وردبوونەوە لەم مەبەستە کە ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و وڵاتانی دراوسێی ئێراق تەنانەت حازر نین دەس بەرن بۆ کردەیەکی سیاسیش زەنگی وریا بوونەوەی لێدەدا: "تەنیا ڕێ چارەیەکی ماوەتەوە، گەڕانەوەی ئێراقییەکانە بۆ باکوور کە زۆر تامەزرۆن دەسەڵاتی ئێران بشکێننەوە. بێتوو هەڵکەوتێکی ئەوتۆ ڕوویدا پارتی دێموکراتی کوردستان بەرەگەیان لێناگرێ." خودی بارزانی هەر ئەو هەفتەیە لە وتووێژێکی تەلەفۆنیدا هەوڵی دا بە پێلتزۆ بسەلمێنێ کە "ئەم شەڕە کێشەیەکی کوردی نیە کە بکرێ خۆی لێ کەنار بدرێ، بەڵکوو شاڵاو و دەسدرێژی ئێرانییەکانە." گوتی: "من خۆم پێ لە ئاست ئەم تەوژمە ڕاناگیرێ. ئەگەر ئێوە دەستێك نەبزێون, ڕەنگە من داوای یارمەتی لە ئێراقییەکان بکەم."

بەڵام ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا هێشتاش هەروا لێبڕا بوو کە لەم گێرە و کێشەیەدا لاگیری هیچیان نەکا؛ لەگەڵ تێکشکان و داگیرکرانی مەتەرێزەکانی پارتی دێموکراتی کوردستان لە شانبەشانی جادەی بارناسکی نیزامیی هامیلتۆن, ئەویش لە سایەی سەری تۆپخانەی ئێران بۆ پشتیوانی یەکێتی نیشتمانی کوردستان. بارزانی لێی سوور بۆوە کە هێزەکانی بەرەوڕووی مەترسی تەفروتونا بوونن, مەگین خۆ بداتە کارێك کە ڕاوێژکارانی نیزیکی بە "مامەڵە لەگەڵ شەیتان"یان ناودێر کرد. بارزانی

ئێستا کوژرانی سێ برا و پتر لە هەشتهەزار بارزانی و دەیان هەزار کوردی تری بە دەست سەددام حوسێن لە بیر بردەوە و بۆ وەدەرنانی یەکێتی نیشتمانی لە هەولێر داوای یارمەتی لێکرد. ئەو بلاڤۆکەی سەر بە پارتی دێموکراتی کوردستان کە باسمان کرد لە باشترین حاڵەتا هێندێکی خەوشوخاڵ تێکەڵ کردبوو: پارتی دێموکراتی کوردستان نە تەنیا بەری هێرشی "ئێراقییەکانی نەگرت" بەڵکوو وەك دواتر ئێراقییەکان ئاشکرایان کرد, هەر زۆر پێشتر, یانی لە ٢٢ی ئووتا داوای یارمەتی سەربازی لە سەددام حوسێن کردبوو... ئاشکرا بوونی ئەم نەهێنییە زۆری بارزانی پەرۆش کرد.

لانیکەم ئەمە شتێك بوو کە "تارق عەزیز", جێگری سەرۆك وەزیری ئێراق بە شێوەیەکی زیرەکانە لە قاوی دا. ئەو گوتی کە بارزانی لەو ڕۆژەدا (٢٢ی ئووت) نامەیەکی بە سەردێری "جەناب"ەوە بۆ سەددام حوسێن نارد و تێیدا پاڕایەوە کە "بێتە مەیدان و بە مەبەستی ڕادانی مەترسی دەرەکی یاریدەیان بدا." مەبەست لە مەترسی دەرەکی ئێران بوو. ئەم مەبەستە بە لای زۆربەی کوردانی ئێراقەوە ڕوون نەبوو کە بارزانی و "مەکۆی تایبەتی خۆی " هەتا کۆی کاردانەوەی کردەکەیان لێکدابۆوە و یان بە وردی چ وەختایەك گەیشتبوونە ئەم تەما بێفەڕە. ئەوەی ڕوون بوو ئەمە بوو کە پارتی دێموکراتی کوردستان بە ئاشکرا گاڵتەی بە پێلترۆ کرد, ئەوی ڕاکێشایە لەندەن و لە کۆبوونەوەی ٣ی ئووتا بەشداری کرد و بە فێڵ و تەڵەکە و دووڕوویی قەراروبڕی چاوپێکەوتنێکی بۆ ڕۆژی دواتر لەگەڵا دانا, لە حاڵێکا وا داندرابوو کە پەلامار دانی هەولێر هەر ئەو ڕۆژە دەس پێبکا. بەڵام تەنانەت ئەگەر بڵێین کە واشینگتۆن هورمی بە ورییایی‌دانەکانی پارتی دێموکراتی کوردستان نەکردووە, دەوڵەتی ئەمریکا بە گوێرەی ئەو وێنانەی لە ئاسمانەوە و لە ڕێی مانگە دەسکردەکانەوە لە بابەت خڕبوونەوەی هێزەکانی ئێراق دەگەیشتە دەستی, ناتوانێ لەم بارەوە هیچ بیانوویەك بێنێتەوە.

بۆ حاڵی بوون لەم سەمەدانەی پارتی دێموکراتی کوردستانیان بۆ ئەم کارە پاڵ پێوەنا, ڕەنگە ساکارترین وڵام ئەمە بێ کە بڵێین بارزانی ئەوەندەی ڕقی لە تاڵەبانی بوو, قەت هێندە لە سەددام حوسێن نەدەترسا یان بە گوێرەی کەونە دابی

ڕۆژهەڵاتی‌نێوەڕاست کێشەکەی ئاوا دەبینی کە "دوژمنی دوژمنم دۆستی منە." بەڵام ئەم تەمایەی بارزانی هەڵگری شتێکی پتر لەمە بوو, چونکە هەرچۆنێك بێ هاوکاری لەگەڵ خراپترین و خۆفناکترین دوژمنی کوردان لە سەدەی بیستەما پەڵەیەکی پڕ شەرمەزاری سەیری خستە سەر دوایێی. بەڵام تەواوی پاژە تاڵ و ناخۆشەکانی ئەم کورتە مێژوویەش گرینگ بوون: مەسعوود بارزانی قەت خەیانەتی‌کی‌سینجێری لە ۱۹۷۵دا لە بیر نەبردبۆوە؛ قەت بە شێوەیەکی تەواو لە ژێر کاردانەوەی سووکایەتی پێکرانی سالآنی دوورخرانەوەی بە زۆرەملی کە ئەو لەم بابەتەوە ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکای بە تاوانبار دەزانی, وەخۆی نەهاتبۆوە. ئەو بێ‌گومان لەو مەبەستە لێلانەی کە لە ساڵی ۱۹۹۱دا کوردانیان ڕزگار کردبوو, حاڵی ببوو. لەو دەمەیڕا قەت لە بابەت سوور و پتەو بوونی ئەمریکاییەکان لەسەر قسەی خۆیان, سەرەڕای بەڵێنی لێکدالێکدای باڵادەستانی ئەمریکایی, لە "برێنت ئیسکووکرافت" و "جیمز بێیکێر"ەوە لە دەوڵەتی بووشا بگرە هەتا "ئاڵ‌گۆر" جێگری کلینتۆن و "ئانتۆنی لیك" ڕاوێژکاری تەناهی نەتەوەیی, دڵپەرۆشی وەلا نەنا. وەك دەڵێن هێندێك لەم بەڵێنییانە بە نووسراوەشن.

ئیسکووکرافت کە ئێستا خانەنشینە بەم مەبەستانەی کە بەلای ڕۆژنامانەوە درکاندی ئەم دوودڵییانەی بە شێوەیەکی سەیر بەهێزکرد: "ئێمە دەمانزانی کە ئەم ئامانجە جوانەی قوتار بوون لە گۆڵمەزی سەددام حوسێن پرس و کۆسپەکان چارەسەر ناکا یان تەنانەت وەك پێویست ئارمانجەکانیشمان وەدی ناهێنێ. کەوایە بە ناچاری ڕێ‌چارەیەکی نەشیاوی ترمان هەڵبژارد کە زۆر جاران تەنیا ڕێگای بەردەستانە." لە درێژەدا بۆ پاساوی قسەکانی خۆی گوتی: "ئەگەر درێژەمان بە شەڕ دابایە و سەددامان لێخستبایە, ڕەنگە ئەمڕۆ وەزعمان لە هی ئەمڕۆ خراپتر بوایە." چونکە ئەم ڕووداوە "بۆشایی‌یەکی دەسەڵاتی لە کەنداوی فارسا بەدی دێنا, کە ئێران پڕی دەکردەوە" و ئێمەی ناچار دەکرد کە هێزەکانی ئەمریکایی بۆ دەس بەسەر داگرتنی ناوچە بۆ ماوەیەکی نادیار لە وێندرێ سەقامگیر کەین.

لەم نێوەشدا بارزانی لێبڕابوو کە تازە ڕوو نەکاتەوە تاراوگە. دەنگدانەوەی وتەکانی کە لەو تاران و ڕەوینەی ڕۆژی یەکشەممەی جێژنی "پاک"ی ۱۹۹۱دا بەرەوڕووی جەماوەرەکەی کردی و هانی دان کە نەتۆقن و "ڕا نەکەن و چەشنی ئەرمەنییان سەر وەبەر پەناخوازیی نەهێنن" هێشتا لە گوێمدا دەزرینگێتەوە. هەر ئەم مەیلی مانەوەیەی لە ئیراقا, بە هەر نرخێک, یارمەتی شی کردنەوەی خۆڕاگری و هەوڵەکانی بۆ وتوویژ لەگەڵ سەددام حوسێن هەتا ژانویەی ۱۹۹۲, دەدا, کەچی هەر ئەو کاتی لێی ڕوون بۆوە کە هیچ هیوایەک لە گۆڕێدا نیە. وەها بەڵگە هێنانەوەیەک قەت "باوەڕ پێکراویی نەتەوەیی" ئەوی تووشی خەسار نەکرد, هەر لەو ژانویەی ۱۹۹۱ەدا, هەر لەو بنکە کوێستانییەی خۆیا پێی گوتبووم کە کوردان بە هەموو حیسابێک هەقیانە خاوەنی ولاتێکی سەربەخۆ بن؛ هەڵبەت دیارە دەیزانی کە سرشتی سەرکوتکەرانەی ولاتانی دەروجیران ئەوتۆ نیە کە گەیشتنە ئەم ئامانجە بەرزە هەتا تێپەڕ بوونی سەدەیەکی تر ئیتر ڕێی وەدیهاتنی بۆ خۆش بکرێ.

ئەو بۆ ماوەیەکی کورت دوودڵی خۆی سەبارەت بە سەمەدەکانی ئەمریکا قەیتەرقوو کرد: لە ژانویەی ۱۹۹۲دا کاتی سەردانی بۆ واشینگتۆن بەوپەڕی نیازپاکی گەلاڵەی ئەمریکای بۆ کەڵک وەرگرتنی لە "کۆنگرەی میللی ئێراق" بە مەبەستی ڕووخاندنی حکوومەتی سەددام حوسێن سەلماند. بەڵام سەرسەختی ئەمریکا لە کومیتەی گەمارۆکانی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان دا, ئەو دەمەی کە خۆی لە ئەنجام دانی هەر چەشنە یارمەتییەکی دابینی ژیانی کوردان پاراست, زۆر بێزرا. چونکە کوردان لە لایەکەوە بەرەوڕووی کوێرەوەری گەمارۆی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان ببوونەوە و لە لایەکی ترەوە گەمارۆی ئابووری سەددام حوسێنیان بەسەردا سەپابوو. پرسەکانی ئابووریش ئەوەندەی دیکە نێوانی لەگەڵ بارزانی گرژتر کرد. مانەوەی سەددام حوسێن لەسەر تەختی دەسەلات تەنیا سووچ و تاوانی بارزانی نەبوو: ئەگەر لە جەنگەی گێرە و کێشەیدا لەگەڵ تاڵەبانی و لە مەترسی خستنی دژبەرانی حکوومەت بەشە تاوانێکی دەگەڕاوە ئەستۆی, ئەویش هەقی بە دەس بوو لەبەر خۆیەوە وا بیر بکاتەوە کە داخوا ئاکامی کارەکە "بە شێوەی پەنامەکی" بە دڵی

واشینگتۆن نەبوو؟ لە خولی چەند ساڵاندا وێڕای گەشە کردنی ئیسلامی بنیاتخواز لە عەرەبستانی سعوودی و وڵاتانی‌تری هاوپەیمانی واشینگتۆن, مەیل و تاسەی ئەمریکا بۆ خاشەبڕ کردنی سەددام حوسێن وا دیار بوو لە کزی دابوو. ئەمریکایی‌یەکان ڕەنگە کەمتر لەوەی خۆیان دەیاننواند, لەم بوارەدا شێلگیر بوون.

وەختایەك ئاوا بوو داخوا کایەی واشینگتۆن دووپاتی هەمان کایەی کی‌سینجێر نەبوو؟ یانی بەهرە وەرگرتن لە کوردان بۆ لاواز کردن بەڵام نەك ڕووخاندنی دەوڵەتی بەغدا؟! بارزانی هەر تەنیا کوردێك نەبوو کە لە خۆی بپرسێ ئەرێ مانای "هەوساری دوولایەنە" چما هەر ئەمە نەبوو؟ هەرچۆنێك بوو, یەکێك لە دیپلۆماتە پایەبەرزەکانی ئەمریکا پێی‌گوتم کە تەنگەژەی بنەڕەتی کوردەکانی ئێراق سەددام حوسێن نیە, بەڵکوو ئەو ژێنێراڵە "سوننییە چاکەیە" کە ڕەنگە جێی بگرێتەوە. پاشان پرسی: "تۆ لات وایە چ دەقەومێ وەختایەك کۆمەڵی نەتەوەکان وەها کەسێك وەك "توماس جێفرسۆن"ێکی نوێ پەسن بدا و ئەو تەما بگرێ کە دەسەڵاتداریّتی ئێراق بەسەر تەواوی وڵاتا بسەپێنێتەوە؟ ڕەنگە کۆنگرە و دەوڵەت بەرەورووی تەماگەلی دژوار ببنەوە!؟"

ئەگەر ئەمریکایی‌یەکان, هاوپەیمانە ڕۆژاواییەکانیان, کوردان و ئۆپۆزیسیۆن, تووشی کۆمەڵێك نیگەرانی وەها برستبڕ بوون, سەددام حوسێن تووش نەبوو. مامەڵەی "فرۆشی نەوت بە خۆراك" وە دوا خرا – ئەویش وەك دیمان هەتا مانگی دێسامبر – بەڵام ئەم کارە خەساری دەگەیاندە جەماوەری ئێراق و کاری نەدابوو بەسەر فەرمانڕەوا و بنەماڵەکەی و گاردی کۆماریی بە ناز پەروەردە کراوی یان دەزگاکانی پاراستن و ئاسایش کە خۆی و حکوومەتەکەیان لەسەر دەسەڵات ڕاگرتبوون. وەختایەك سەرەنجام تەمای گرت کە لە بەرەبەری ساتەکانی تاوهەڵاتی ڕۆژی شەممۆ, ٣١ی ئووت دەس بەکار بێ, بە لێبڕاویی تایبەت بە خۆی وەهای کرد. سەددام حوسێن لە خۆنواندنێکی دەسەڵاتا, هێزێکی گەورەی بریتی لە ٣٠٠ تۆپ, پتر لە ٣٥٠ تانك و سی‌چل هەزار جەیشێکی کە زۆربەیان گاردی کۆماری بوون, هێنانە مەیدان. ئەم قوماره ئاکامی بە دەستەوە دا: سەرەڕای ناوچەی "دژەفڕین" لە جەغزی

هێڵی ٣٦دا, فڕۆکەکانی هاوپەیمانان خۆیان تێهەڵنەقوتاند. چەند ڕۆژ دوای وی وەزیری بەرگری, "ویلیام پێری", بۆ پاساو هێنانەوە لەسەر تەمای دەوڵەت, کێشە و ڕووداوەکانی بە "شەڕی نێوخۆی کوردان" لە قەڵەم دا و سەرۆك کلینتۆن بە دەربڕینی ئەم گوتەیە کە تواناییەکانی ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بۆ ڕاگرتن و پەرچ دانەوەی ڕووداوەکانی ئێراق "سنووردار"ە ڕیس‌وگوریسی بۆ کر کەوتنەوە و خۆ تێوەنەدانی ئەمریکا هێنایەوە. دەوڵەتی کلینتۆن لانیکەم خۆی بەم بیرەوە دڵخۆشی داوە کە سیاسەتی دەس لەسەر دانان لە کوردستانا, لایکەم ئەم ئاکامەی لێکەوتەوە کە دەسەڵاتی ڕۆژ بە ڕۆژ پەرەگر و سەرودڵگری ئێرانی لە باکووری ئێراق کۆتایی پێهێنا. بەڵام ئەم دامرکانەش بەکاتی و خۆنەگر دەرچوو.

سەددام حوسێن هەتا ئێوارەی یەکەم ڕۆژی شاڵاوەکە بێ‌گرێ و بە بێ خۆ لە شەڕوەردانێکی ئەوتۆ, ئامانجە گەورەکانی خۆی وە دەس هێنابوو: ئاڵای ئێراق لەسەر بانی بینای پارلەمان و دەوڵەتی هەرێم و دەزگای ڕادیۆ و تەلەفیزیۆن لە هەولێر شەکایەوە. پارتی دێموکراتی کوردستانی بارزانی بە پشتیوانی ئاگربارانی هێزەکانی ئێراقی دەستی دایە پەلامار و هێزەکانی سووکەڵەچەکی یەکێتی نیشتمانی کە بەرەنگارییەکی ئەوتۆیان نەنواند, لەبەر یەك بڵاو کرد. سپای دووبارە ژیاوەی سەددام حوسێن و پۆلیسی نهێنیشی هەوڵ و تەقەلای خۆیان خستە سەر ئامانجە گەورە و گرینگەکان: تێکەوەپێچانی دژبەرانی ئێراق کە "سیا" خەرج‌وبەرجی دابین دەکرد و بریتی بوو لە عەرەبەکانی شیعە مەزەب وئاشۆری و تورکمان و تاقمەکانی تر. بنکەی ئەم دژبەرانە لە لای گەڕەکی مەسیحی‌نشینی "عەنکاوە"ی هەولێر بوو. "سیا" لە جەنگەی خۆی‌دا دەس‌و پێوەندەکانی لەوێ ڕاگوێست, بەڵام ئامرازە ئەلەکترونیکییە بە نرخ و پڕ پێچەڵفڵووچەکانی بە پەروەندەکانی تایبەت بە ئۆپۆزیسیۆنەوە بەجێ‌هێشت.

ئەو کوردانەش کە لە دەزگا و دامەزراوەکانی ئەمریکایی‌دا لە هەولێر کاریان دەکرد تووشی چەرمەسەری بوون. لەمێژ بوو کە ئەمریکا بەڵێنی ڕاگوێزتنی ئەم تاقمەی لە هەولێر دابوو, ئەم بەڵێنییانە بە پووچ دەرچوون. سەدان کەس لە شەڕکەرانی ئۆپۆزیسیۆن کە زۆریان ئەوان ئەفسەر و سەربازانە بوون کە ڕیزەکانی سپای ئێراقیان

جێهێشتبوو و چووبوونە جەغزی دژبەرانەوە, دەیانزانی کە نابێ چاوەڕوانی هیچ چەشنە بەزەیی و دلۆڤانییەك بن لە لایەن سەددام حوسێنەوە,[بۆیە] شەڕیان کرد و کوژران یان گیران و لەڕێوە گوللەباران کران, یام گیران هەتا لە داهاتوودا پاش ئەشکەنجەدران ئیعدام بکرێن. پۆلیسی نهێنی ئێراق کە جاری وابوو بەرگی کوردییان لەبەردابوو, لە سایەی زانیارییەکی وردی کە سەبارەت بە شوێنی کار یا ماڵی قوربانییەکانی خۆیان هەیانبوو, دەستیان دایە کوشتاری خەڵك. ئەو خەڵکە تۆقیوەی لەم بگرە بەردەیە گیانیان قوتار کردبوو, دەبوایە خۆیان لە بیری خۆیاندا بووبان؛ لێیان سوور بوو کە دەستە و دەیارەی پۆلیسی نهێنی ئێراق ڕەنگە هەر ئێستا نا تاوێکی تر بیانگرن و بیانکوژن. لە بارزانیڕا بگرە هەتا کاربەدەستانی پایەبەرزی پارتی دێموکرات, وا دیار بوو کەسیان لە بابەت ئەو خەیانەتەی بە هاوپەیمانانی خۆیان "لە کۆنگرەی میللی ئێراق"دا کردبوویان هەستیان بە شەرمەزاری نەدەکرد. وتەکانی ویلیام پێری لە بابەت "شەڕی نێوخۆوە" چنۆکی بوو لەسەر درکاندنی هەقیقەت, چونکە "کۆنگرەی میللی ئێراق"ی لەبەر چاوان نەدیو دەکرد: ئەمە شتێك بوو کە لە لایەن پتر لە دووسەت کەس لە چالاکانی "کۆنگرەی میللی ئێراق" کە لە هۆتێلێك لە سەلاحەددین ڕاگیرکرابوون, پێی لەسەر دادەگیرا. ئەم شکست هێنانەی گەلاڵەی "سیا" – کە هێندێك لە کارناسانی بەئەزموونی ئەم شێوە "بەرەڵلا کردنانە" ئەویان لەگەڵ ڕووداوەکانی ١٩٧٥ی سایگۆن یا گەریانی کەنداوی خووگان[1] لە ١٩٦١دا پێکدەگرن – بێ شك نەیتوانی یاریدەی هەوڵی داهاتووی دژبەران بدا یا تەنانەت بۆ دابین کردنی هاوکاریی لە هەر چەشنە چالاکییەکدا لە هیچ کوێی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست پاڵپشت بێ.

خەسارێکی کە ئەم کردارەی سەددام حوسێن بەجێیهێشت هەر بەم هێندە نەبڕایەوە. سستی و کڕ کەوتنەوەی ئەمریکا پووچ بوونی حیکایەتێکی زۆر بە وردی داڕژاو و لێكولووس کراوی بە ڕوونی دەرخست, کە دەیگوت هێزەکانی ڕۆژاوایی

١-Bay of pigs, پەلاماری بەکرێگیراوانی کووبایی سەر بە ئەمریکا بۆ کووبا.

پشتیوانی لەم ٣/٥ میلیۆن کوردە دەکەن کە لە سەر ١٧ هەزار میلی چوارگۆشە پەراگەندەن. راستە, لە نێوەراستەکانی ئاوریلی ١٩٩١را فرۆکە شەرکەرەکانی هاوپەیمانان لەسەر ناوچەی دژەفرینی باکووری هێلی ٣٦ سووڕابوونەوە, بەلام ئەیالەتەیەکگرتووەکانی ئەمریکا سێمانگ دواتر بەهەشتاو هێزەکانی زەوینی خۆی لە ناوچە دەرباز کرد. لە سەردەمی پاش شەڕی ویتنام و کۆتایی شەڕی ساردا یەکە کەڵەهێزی جیهان ئەوەندە ئازا و بوێر نەبوو کە سیاسەتێکی دەرەویی بەهێز ڕەچاو کا و ئەو هێزە چەکدارانەی ئەوهەمووە پووڵەیان لێ خەرج دەکا بێنێتە مەیدانی کردەوە. لە باتیان, واشینگتۆن بۆ ئەوەی کە هەڵوێست و سیاسەتی خۆی لە بابەت باکووری ئێراقەوە بکاتە جێی باوەڕ دژی سەددام حوسێن دڵبەستەی هەڕەشەی هێزی ئاسمانیی بوو, کە بە شێوەی سەرزارەکی ئامانجی هەڕەشە کردن بوو لە دام و دەزگا نەوتییەکانی ئێراق کە بە زەحمەتێکی یەکجار زۆر سازی کردبوونەوە. بەلام لە ڕاستیدا تۆڵەی ئەمریکا لە بابەت کردەی ئێراقەوە لە هەولێر, ئامانجە سەربازییەکان بوون: یانی لێدان و تێکشکاندنی سیستمی بەرگری ئاسمانیی بە مووشەکی کرووز وەك نیشانە هەڵبژێران کە سەددام حوسێن خێرایەکی سازی کردبوونەوە.

تەواوی ئەم ڕووداوانەی کە لە پایزی ساڵی ١٩٩٦دا قەومان, سەرنجیان بردەوە سەر دوور و درێژکەوتنەوەی پڕ گرێپووچکە و ناسراوی "چالاکی دابین کردنی ئاساییش" لە ١٩٩١دا کە ئێستا جەفەنگبازان بە تەشەر پێیاندەگوت "چالاکی خەیالات". بەڵێنی هاوپەیمانان بۆ پاراستنی کوردان لەسەر زەوی قەت پەلی ناویشتە دەرەوەی ناوچەی پارێزراو و ئەم ناوچە هێمنەی خۆی سێسووچەیەکی بچووك بوو لە باکووری ڕۆژاوای ئێراق کە ئەوەندە هەڵنەدەکشا کە تەنانەت "دهۆك"یش بگرێتەوە. زیادە لەمەش, دژبەرانی ئێراقی لێیان سوور ببۆوە کە ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و هاوپەیمانانی لە ژێر تەوژمی بێپسانەوەی تورکیادا – کە بوونی چەتری ئاسمانیی بە وێوە گرێ درابوو – ناچار بوون کە لە ١٩٩٥را بۆو لایە باز و برستی ئەم ڕاسپێراوییە کەم کەنەوە و دەوری زەبروەشێنی فرۆکە شەرکەرەکان یەکجار بەرتەسك کەنەوە. ئێستا کە هێزە زرێدارەکانی ئێراق لە باکووری هێڵی ٣٦

کەوتبوونە ئاژوان, دیواری ڕواڵەتگەریی تەواو جمی. هەر کوردێك هەستی دەکرد ئەم کردارەی کە سەددام حوسێن بە بێ سزادران کردوویەتی دەکرێ دووپات بێتەوە.

جان دۆیچ, سەرۆکی سیا, ئەنگوستی نایە بان دڵپەرۆشی سەرەکی, ئەویش ئەو کاتەی کە گوتی سەرەڕای پاشەکشەی هێزەکانی ئێراقی "ئاشکرایە کە کارگێڕانی دەزگای زانیاری و دارودەستەی پۆلیسی نهێنی ئێراق لە ناوچەدا ماونەوە." کوردەکانی خوار هێڵی ٣٦, یانی ئەوانەی کە لە سلێمانی یان دوور لە وێ لە کفری و کەلار دەژیان و قەتیان چەتری ئاسمانیی هاوپەیمانان بەسەر نەکشابوو, ئێستێ پتر لە پێشوو کەوتبوونە بەر مەترسی. لە ڕابردوودا کاتێك دیپلۆماتەکان سەبارەت بەم کوردانەی دانیشتووی ناوچەکانی خوارووتری باکووری ئێراق پرسیاریان لێدەکرا, داکۆکییان دەکرد کە بۆ پاراستنی ئەوان دەکرێ بڕیارنامەی ٦٨٨ بێتەگۆڕ, کە یەکەم بەڵگەنامەی نێونەتەوەیی بوو کە لە پەیمانی "سێڤر"ەوە بۆو لایە ڕاستەوخۆ ناوی کوردانی دێنا.

ئەو ئاکامانەی کە ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە بابەت بە هەنتەشی ئێراقەوە لە هەولێر پێیگەیشت هەم ڕەشبینانە و هەم لە ڕاستی بە دوور بوو. گەلاڵەداڕێژانی ئێراقی چاوەڕوانی ئەوە بوون کە ئەمریکا دژی گاردەکانی کۆماریی هەڵوێستێکی گورج بنوێنن؛ ئەگەرچی ڕەنگە ئەم چاوەڕوانییە بگەڕێتەوە دوای پاشەکشەی ئەم هێزانە لە هەولێر, چونکە ئەمریکا لەم شەڕەدا نەیدەویست لای هیچکام لەم دوو تاقمە کوردە بگرێ. بەڵام وەها شتێك نەقەوما, چونکە دەوڵەتی ئەمریکا زەبرکوت کردنی سەددام حوسێنی لە کوردستاندا بە کارێکی بێهوودە دادەنا و هەر لەبۆیە بۆ تۆڵە ئەستاندنەوە باشووری هەڵبژارد, ئەویش بەم دەلیلە هاسان و بێ بنج و بناغەیە کە ئامانجی ڕاستەقینەی سەددام حوسێن لە حەقیقەتا لە بری بێئیعتیبار کردنی "هاوپەیمانان" یان پەرە پێدانی دەسەڵاتی ئێراق لە باکوور, ناوچە نەوتییەکانی کووەیت و عەرەبستانی سعوودی بووە. گوتەبێژانی دەوڵەت هەوڵیان دا بەرپرسایەتی ئەمریکا لەسەر پشتیوانی کردن لە کوردان بە کەم بنوێنن؛ کردەوەی ناماقووڵ و بێفکرانەی بارزانی و تاڵەبانییان مەحکووم کرد و بە سەری زمانی درکاندیان کە ئەیالەتە

یەکگرتووەکانی ئەمریکا ئێستا لەبەر هەڵەی ڕێبەرانی کورد بە باری ئەخلاقییدا بۆی هەیە لە پێوەندی لەگەڵ داهاتووی خەڵکی ئاسایی کوردا بەرپرسایەتی لە ئەستۆی خۆی دارنێ.

نێکۆلاس برۆنز گوتەبێژی وەزارەتی دەرەوە حاشای لەم ڕاستییە کرد کە گوێخەواندن و کەترەخەمی ئەمریکا و ئاوڕ لێنەدانەوە و چنۆکی ئەو بۆ یارمەتی دانی کوردان بە باری ماڵییدا بۆتە هۆی داگیرسانی ئەم قەیرانە. ئەو گوتی: "ئەگەر لە هەڵگیرسانی ئەم شەڕەدا بەرپرسایەتییەك هەبێ, ئەم بەرپرسایەتییە لە ئەستۆی دوو تاقمە کوردەکەیە نەك ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا. ئێمە بۆ ماوەی پێنج ساڵان هەر چەشنە هەل و مەودایەکمان داوەتە کوردان. لە بواری سیاسیدا پشتیوانیمان لێکردوون, یارمەتی ئابووری و مرۆڤدۆستانەمان ویداون و ناوچەی پارێزراومان لە باکوور بۆ دابین کردوون کە دەیانتوانی کاروباری خۆیان بە شێوەیەکی تەواو خودموختار هەڵسووڕێنن. بەڵام کوردان نەیانتوانی لەم هەلە مەزنە مێژوویییەی بۆ خەڵکی کورد ڕەخسابوو، کەلك وەربگرن."

ڕووداوە نەپساوەکانی کە لەسەر "زەوی" قەومان ئەم خەیاڵەی نەڕەواند کە لە ڕوانگەی واشینگتۆنەوە باکووری ئێراق ئیتر مەبەستێکی براوە و قەڵەم بەسەرداکێشراوە. چەند سەعاتێك بەر لەوەی کە یەکەم شەپۆلی تۆڵە کردنەوەی مووشەکە کرووزەکان لە ٣ی سێپتامبر بەرەورووی دامەزراوەکانی بەرگریی ئاسمانیی ئێراق ببنەوە لە ناوچەی ژێردەسەڵاتی سەددام حوسێن، پێنتاگۆن فەرمانی چۆڵ کردنی "ناوەندی ڕێکخستنی نیزامیی" لە زاخۆ دەرکرد، کە دروست لەم بەرەی ڕووباری "خابوور"ە. من وەختایەك گەیشتمە ئەم ناوەندە کە چۆڵ کرابوو و ئەو کوردانەی بە ئاشکرا سەریان لێشێوابوو پارێزگارییان لێدەکرد. ئەم ناوەندی ڕێکخستنە لەمێژبوو ئەو ئەرکە گرینگەی کە لە ١٩٩١ڕا بۆو لایە لە ژێر چاوەدێری سەرهەنگ "ناب" بەڕێوەی دەبرد وەلا نابوو. سەرهەنگ ناب یەکەم فەرماندەی ئەم ناوەندە بوو و پێیخۆش بوو وتوویژی خۆی لەگەڵ سپای تێکشکاوی ئێراق بە وتوویژ لەگەڵ "هیتلێر" بشوبهێنێ. لەو سەردەمیڕا بۆ دوایە ترکان یەکێك لە

ئەفسەرانی خۆیان لەم ناوەندە خزاند و خستیانە پاڵ ئەو تاقمەی بریتی بوون لە ئەفسەرانی ئەمریکایی، ئینگلیسی، فەرانسەوی و هولەندی، پاشان لە بری ئیزنی کەلك وەرگرتنی هاوپەیمانان لە بنکەی "ئینجیرلیك" چوونە نێو دەستەی سەرکردایەتی ناوەندەوە. بڕوای شێتانەی تورکیا لەسەر ئەم مەبەستە کە "ناوەندی ڕێکخستنی نیزامیی" لە باکووری ئێراق یارمەتی پێشمەرگەکانی پ.ك.ك. دەکا، بە کردەوە کاری ئەم ناوەندەی شەلەل پێهێنا. وەختایەك لە ئاوریلی ١٩٩٤ هەڵەیەك لە لایەن هێزی ئاسمانیی ئەمریکاوە بوو بە هۆی خرانە خوارەوەی دوو باڵەفڕی ئەمریکایی هەڵگری پایەبەرزانی کورد و ئەفسەرانی ناوەندی ڕێکخستنی نیزامیی، ئەرك و ڕاسپێراوی ئەم ناوەندە لە هەموو بارێکەوە بە کردەوە کۆتایی پێهات. ئەم ڕووداوە بوو بە هۆی خەم و پەژارەی قووڵی کوردان، چونکە لایان وابوو کە هەر هەبوونی ئەفسەرانی ڕۆژاوایی لەوێ بارزانی و تاڵەبانی لە پێکهەڵپڕژان دەگێڕایەوە. ئەمریکا بە سەرکەوتوویی داخوازی تورکیای بۆ ڕاگوێزتنی چالاکیی "ناوەند"ی بۆو بەری سنوور – بۆ سیلۆپی لە خاکی تورکیادا – لە کۆڵ خۆی کردەوە و دروست چەند حەوتوو بەر لە ڕووداوی هەولێر، تورکیا ڕەزامەندی خۆی لەسەر نوێ کردنەوەی چالاکیی "چەتری ئاسمانیی" هەتا کۆتایی ساڵ دەربڕی، بەڵام دەوڵەتی تورکیا لەبەر پێخۆشی بوونی ئێراق بە کردەوە "چەتری ئاسمانیی" لە کاردانەوە و بەرەو خست: نەدەبوایە لەوی بەو لاوە ئینجیرلیك بە مەبەستی شاڵاوی تۆڵە ئەستێنانەوەی ئاسمانیی کەلکی لێوەرگیرابا. تاقمێك لە کوردان گوتیان کە ترکان ئیزنیان نەدەدا فڕۆکەکان بۆمبا یان تەنانەت جاروبارە تەقەمەنیش هەڵبگرن.

چۆل کردنی لە نەکاوی "ناوەندی ڕێکخستنی نیزامیی" یەکەم دیاردەی ئاشکرا بوو لەسەر ئەوەی کە ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ئیتر کوردستان بە شوێنێکی ئەمین نازانێ لەبەر پیاوەکانی سەددام حوسێن، هەر ئەوانەی کە "برۆنز" وەك "ئیشکەڕنانی دەزگای زانیاری" وەسپی دەکردن. (پارتی دێموکراتی کوردستان "واقی بردەوە": ئەمە یەکەم دان پێداهێنانی ئاشکرای بوو لەسەر ئەمە کە جیهانی دەرەوە ئیددیعاکانی چەندپاتەی لەسەر ئەمەی کە هاوکارییەکەی لەتەك سەددام حوسێنا ڕووداوێکی

دەگمەن و سنووردار بـووە و ئـیتر كۆتـایی پێهـاتووە، بـاوەڕ ناكـا.) ئێـستا "دەزگـای یارمەتییەكانی پێویست و خێرای دەرەكی" وەزارەتی دەرەوەی ئەمریكا كە لە ١٩٩١ڕا بۆو لایە بایی ٧٩٥ میلیۆن دۆلاری خوردوخۆراك و یارمەتی دیكەی لـە نێـو كوردانـا دابەشیبوو، ئەوێندەرێی چۆل كرد و ڕۆیی. پاشی چەند حەوتەی تـر سـەدان كـەس لـە پارێزگاران و كـارگێرانی "ناوەنـدی ڕێكخـستنی نیزامیـی" و "دەزگـای یارمەتییـەكانی پێویست و خێرای دەرەكی" و نیزیكەی ٢٠٠٠ كەس لە ئەندامانی, خێزانـەكانیان لـە پێشدا ڕاگوێزرانە توركیا و پاشان بردیانن بۆ ئادەی گوام لە ئوقیانووسـی ئـارام، هـەتا ئاخرییەكەی بیانبەنە ئەمریكا، بەڵام جارێ هەتا پاش هەڵبژاردنی ئەمریكا با لەبەر چاوان نەبن. (لە نێوەڕاستەكانی ئۆكتۆبرا ٧٠٠ كەس لە ئەندامانی كۆنگرەی میلـلی ئێـراق و بنەماڵـەكانیان ئاخرییەكەی پاشی ئەم تاقمە دەرباز بوون. من نیزیكەی پێنج حەوتوو بـەر لەو كاتە لە بابەت هەڵومەرجی تـاڵ و تـاریكی ئـەم تاقمـەوە مەترسـیم ڕاگەیانـدبوو؛ لەگەڵ ئەم خەڵكە ترساوانەی كە هێشتا لە سەلاحەددین لـە بنكـەی بـارزانی بـوون، وتوویژم كردبوو. بارزانی یارمەتییانی دا هەتا گەیشتنە شاری سەرسنووریی زاخۆ.)

ئەم بڕیارانەی ئەمریكا ئەو چەند ڕێكخراوە ناحكوومییە ڕۆژاوایییانەشی كە هێـشتا خەریكی یارمەتیدانی كوردان بوون، دنە دا لە كوردسـتان وەدەركـەون. لـە كۆتـایی نوامبردا ٥٠٠٠ كەس لەو كوردانەی كە لە ڕێكخراوە فریاڕەسەكاندا كاریان دەكـرد — لەگەڵ خاوخێزانیان — بە سواری فڕۆكە ڕاگوێزرانـە "گـوام"، هـەتا لـەوێوە بـچنە ئەمریكا: ئەمە كردەیەك بوو كە ویژدانی ئەمریكای ئاسوودە كـرد، بـەڵام كوردسـتانی ئێراقی لە وجوودی زۆرێك لە كارزانتـرین ژنان و پیاوانی بێبەش كرد. ئەم ڕێكخـراوە ناحكوومییان پاژێكی جوێوە نەبوو لـە سیاسـەتی ئـەمریكا بـوون و كارمەنـدەكانی كـە ئێراق ویزای وێنەدابوون زۆر چاك دەیـانزانی ئەگـەر بێتـوو بكەونـە دەس ئێراقییـەكان زیندانیی درێژخایەن چاوەڕوانیان دەبێ. دە ڕۆژ پاش گیرانەوەی هەولێر، دەوڵەتی ئێراق پتری تین هێنا. سەددام حوسێن بە بێ ئاگاداری پارتی دێموكرات كە زۆر نیگەران بـوو بەغدا پەردە لەسەر نێوانیان هەڵداتەوە، ئەو گەمارۆ ئابوورییەی شكاند كە پێـنج سـاڵ لێرەوبەر خستبوویە سەر بـاكوور: (لـەم گـەمارۆ ئابوورییـەدا) مووچـەی كارمەنـدانی

نێوخۆی لە باکووری ئێراق بڕیوو، ناردنی کەلوپەلی خواردەمەنی و سووتەمەنی بەربەست کردبوو و هەوڵی دابوو بەم زەختانە کوردان بە چۆک دابێنێ. لەگەڵ ڕاگەیاندنی هەڵگیرانی گەمارۆی ئابووری، بەغدا دانانی سێ سەرۆکی دەزگای پاراستنی بۆ سێ پارێزگای کوردنشینیشی ڕاگەیاند، کە دەرکەوت تەنیا هەر بۆ خۆنواندبوو. ئەم گەمارۆ ئابوورییە دەماری نەتەوایەتی کوردانی جووڵاندبۆوە، بەڵام کوێرەوەری و بەشمەینەتییەکی زۆریشی بە شوێنەوە بوو. ئێستا لابردنی ئەم گەمارۆیە مانای وابوو کە گەشت و گەڕان لە مابەینی ناوچەکانی ژێردەسەڵاتی حکوومەت و کوردستان بۆ هەموان، بۆ وێنە بۆ سیخوڕان، کە خەڵك زراوی لەبەریان چووبوو، ئازادە، لەگەڵ ئەوەدا ڕێوشوێنی لێبوردنی ڕاگەیاندراو، ئەو کوردانەی وەلا دەخست کە کاریان بۆ "ڕێکخراوە فریارەسەکان" کردبوو. هەروەها ئەم ڕێوشوێنانە ئەو کوردانەشی وەخۆ هێنایەوە و هێوری کردنەوە و خۆشحاڵ بوون کە ئیتر لەوی بەولاوە دەتوانن بێنزین, بەتایبەت نەوت بە نرخی لە سەتایەکی شەیتانەبازاڕ بکڕن و ماڵەکانیانی بێ گەرم دابێنن. تەنانەت لە بنکەی سەرکردایەتی بارزانی لە سەلاحەددین کۆنەئاشناکانم بە دزی ترسیان لە پەرەگرتنی دەسەڵاتی پۆلیسی نهێنی دەردەبڕی و لە مینان دەپرسی داخوا ئەمریکایییەکان و هاوپەیمانان بڵێی دیسان چەتری پاراستنی ئاسمانیی هەتا ساڵی ١٩٩٧ نوێ کەنەوە؟ ماوەی ڕا ئەنگاوتنی ئەم چەتری پاراستنە لە کریسمەسدا درێژ کرایەوە, ئەگەرچی لەسەر پێداگری تورکیا ئیدی پێی دەگوترا "چالاکی دابین کرانی ئاساییش" و تەنیا پاوان و تەرخانی وە دەس هێنانی زانیاری بوو لە ئاسمانەوە و فەڕانسەش لەپڕ فڕۆکەکانی لەم چالاکییە قرت کردبوو. ئەم دار و لەلە تازانە یەکجار زۆر ترس و دڵەڕاوکەی کوردانی پێهەڵابرد.

خەڵکی ئاسایی کورد باش دەیانزانی کە سەودای سەددام حوسێن لەگەڵ بارزانی هاوبەندییەکی کە بووش لە ١٩٩٠دا بە زەحمەت سەر و بنی وێکهێنابوو تۆزی لێبەبا کردووە: دوو لە وڵاتانی بەشدار، یانی فەڕانسە و ڕووسیا دە ساڵ پتر بوو کە چەندین میلیارد دۆلاریان لەسەر ئێراق بوو و هیوادار بوون لە داهاتوودا قەراروبڕی پڕ قازانجی نەوتی و بازرگانی لەگەڵ گرێ بدەن و ئێستا لە شووڕای تەناهی دا لە

ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەکشانەوە. فەرانسە بە ئاشکرا لە چوونە پاڵ ئەمریکا و ئینگلستان بۆ هەراوتر کردنی ناوچەی دژەفڕین لە باشوور، لە هێڵی ٣٢را بۆ هێڵی ٣٣، لووتی هەڵەنگاوت و وتوویژی ڕاستەوخۆی نێوان سەددام حوسێن و پارتی دێموکراتی کوردستانی ڕائەسپارد و ئەمەش ڕاسپاردەیەك بوو کە واشینگتۆن هیچ پێیخۆش نەبوو هیچی دەربارەی بژنەوێ. گەورە هەڤگرانی ئەمریکا لە دنیای عەرەبدا – جگە لە کووەیت کە هێشتا لە داچڵەکانی پەلاماری ئێراق تەواو وەخۆ نەهاتبۆوە – سەبارەت بە پەلاماری مووشەکیی ئەمریکا بە تۆڵەی شاڵاوی هەولێر نارەحەت بوون، ئامانجە پەلامار دراوەکان زۆر لە کوردستانەوە دوور بوون. دەنگ و زەنای ئەوتۆ دەهاتە گوێ کە سەددام حوسێن بە مەبەستی گێڕانەوەی دەسەڵات بۆ سەر باکوور، هیچ قانوونێکی نێونەتەوەیی پێشێل نەکردووە. عەرەبستانی سعوودی، ئەو شوێنەی کە وا هێزەکانی ئەمریکایی لە ماوەی کەمتر لە ساڵێکا کەتبوونە بەر پەلامار، تەنیا وڵاتێکی عەرەبی نەبوو کە نیگەرانی ئەمە بێ کە پێوەندی لەتەك واشینگتۆن دەتوانێ بە دەس دژبەرانی خەنیمی ڕۆژاوا و ئیسلامی ببێتە ئاڵقەی پەتی جەللاد. عەرەبستان بۆ دەمکوتی کردەی سەددام ئیزنی ئەمریکای نەدا کەلك لە بنکەکانی وەربگرێ.

لە ئانکارا، سەرۆکوەزیری ئیسلامخوا، نەجمەددین ئەربەکان کە بەم زوانە بۆ نێوانخۆش بوونەوەی تورکیا لەگەڵ ئێراق دوو وەزیری ناردبوونە بەغدا، بەرەورووی سێ حەوتەی قەیراناوی بۆوە؛ تەنسوو چیللەر، وەزیری دەرەوە و ناوەندی سەرکردایەتی سپا کە هەمەکارەی وڵاتە، بەهرەیان لەم "قەیران"ە وەرگرت و بە هێنانە گۆڕی ئەم دەلیلە کە پ.ك.ك. کەلك لە بارودۆخی نەچەسپیوی ڕووەو ئاڵۆزکانی باکووری ئێراق وەردەگرێ، چەند گەڵاڵەیەکی بۆ دانانی "پشتێندەیەکی هێمنایەتی" لە باکووری ئێراق ڕاگەیاند، کە وێنەیەکی لاساکراوەی گەڵاڵەیەك بوو وا ئیسرائیل لە خوارووی لوبنان بەڕێوەی بردبوو و خۆی پێی دەگوت "پشتێندەی هێمنایەتی". بەڵام هۆی هانی ئەم خەڵکە چ بڕ ڕوون و ئاشکرا نەبوو: دیپلۆماتەکان دەیانگوت بێتوو دەوڵەتی ئێراق ئاخرییەکەی بگەڕێتەوە کوردستان و ناوچە سنوورییەکان بگرێتەوە

سەددام حوسێن دەکەوێتەوە هەلومەرجێك کە لەبەر وەی تورکیا لە ١٩٩١دا بنکەکانی خۆی نایە ئیختیار واشینگتۆنەوە، تۆڵەی لێبکاتەوە.

وە هەر حاڵ، گەلاڵەی "پشتێندەی هێمنایەتی" بە بێدەنگێکی وەلا نرا، تورکیا کە لە ماوەی پێنج ساڵی ڕابردوودا باکووری ئێراقی دابوویە بەر پەلاماری گەورە و بچووك و لەم شالاوانە ئەشتەکی وەچنگ نەکەوتبوو و قەت نەیتوانیبوو هەنتەشی پ.ك.ك. لەوێ بنەبڕ بکا، بە ناچاری پاشگەز بۆوە و شێواوی نێو جەرگەی هەڵوێست و سیاسەتی وەختایەك بە تەواوی دەرکەوت کە خاتوو چیللەر لە ئاخروئۆخری سێپتامبردا گوتی: لەمەدا هیچ گرێ و کۆسپێك نابینێ کە سەددام حوسێن بگەڕێتەوە سنوورەکان و زیادی کرد کە سەددام حوسێنیش ئا بەم شێوەیە ئاگادار کراوەتەوە. وەختایەك وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا سەبارەت بەم کردەیە نارەزامەندی دەربڕی، خاتوو چیللەر بە شێوەیەکی کە هیچ بڕوای پێنەدەهات گوتی هیچ ناکۆکییەك لە نێوان ڕوانگەی سیاسی ئانکارا و واشینگتۆندا نیە.

لە نێوخۆی کوردستانا بارودۆخێکی سەیروسەمەرەی ڕووحیی هەموو جێیەکی داگرتبوو. من توانیم زۆر بە سانی چاوم بە مەڵبەندەکان بکەوێ. لە پێنجی سێپتامبردا دۆستان و کۆنە ئاشناکانی پارتی دێموکرات تەنانەت وەرەقەیەکی هاتوچۆی تایبەتییان وێدام کە ئیزنی دەدا خەتوکووزی ئەوان هەڵبوێرم و بچمە لای تاڵەبانی، کە لە بنکەی خۆی لە قەلاچوالان، هەڵکەوتوو لە نێوان شاخەکانی سلێمانی و سنووری ئێران، دامەزرا بوو. بالادەستێکی پارتی دێموکراتی کوردستان داوای لێبووردنی کرد کە ڕێی لێ دوور کردوومەوە و بۆ شیکردنەوەی کارەکە گوتی: "ڕێی ڕاستەوخۆ گیراوە، چونکە هەر ئەمڕۆ لەم نیزیکانە دەستمان داوەتە شالاوێکی تر هەتا نەهێڵین تاڵەبانی تەما بکا دیسانەوە هەولێر بگرێتەوە." وەختایەکی کە هیو پاپ، هەواڵنێری ئیندیپێندێنت و من گەیشتینە قەڵەمڕەوی یەکێتی نیشتمانی، خەڵکی خۆجێیی گوتیان دەیان ئامبولانسی پڕ لە بریندارایان دیوە کە بەرەو سلێمانی ڕۆیشتوون. لەم پەناگا چڕ و شاخاوییەدا تاڵەبانی و هێرۆی خێزانی – ئێمەیان وەك ئەندامانی بنەماڵە کە لەمێژ بێ نەیاندیبین – پێشوازییان لێکردین. هێرۆ لە وارگەی دەرەوەی هەولێریان کە ئێستا

خاپوور کرابوو، بە شێوەیەکی ئیعجازاوی لە ژێر گەرمەی ڕەهێڵەی ئاگر و دەسڕێژا دەرباز و بە سلامەت دەرچووبوو.

وتەکانی تاڵەبانی لە وڵامی پرسیاری هەواڵنێری ئینديپێندێنت‌دا کە چلۆنایەتی سەرهەڵدانەوەی دوژمنایەتی و شەڕەکانی لێ پرسی، ئەوەندێکی کە ڕەنگی خوتبەی لەخۆ گرتبوو، قەت هێندە هەڵگری ڕاستی نەبوو. ئەو ڕەخنەی لە ئەمریکایییەکان گرت کە گوێیان نەداوەتە وریاییدانەکانی و پێشی پێشڕەوی هێزەکانی سەددام حوسێنیان بەرەو هەولێر نەگرتووە. گوتی: "هەل و هەڵکەوتێکی زێڕینیان بۆ تەفروتونا کردنی چوار لەشکری گاردی کۆماریی لە هەولێر لە کیس دا. ئەگەر وەوتۆیان کردبا هەر ئەمە خۆی دەبوو بە کۆتایی کاری سەددام حوسێن." فەڕانسەی لەبەر ئەمە کە دژایەتی تەمای هاوپەیمانانی کردبوو سەبارەت بە تێك‌کوتانی سەددام لە حەوارا، سەرکۆنە کرد و سوێندی خوارد کە یارمەتی لە "خودی شەیتانیش" وەربگرێ. دەستی بە جگەرەوە لە حەوادا ڕاوەشاند و زیادی کرد: "خۆم ناکوژم." هەروەها درێژەی دا کە تەمای وایە لەگەڵ ئاغای بارزانی نەك وەك کوردێك بەڵکوو چەشنی خائینێك درێژە بە شەڕ بدا. جارێکیان کە دەیویست بە تەلەفۆنی ماهوارەیی لەگەڵ پێلترۆ یان ڕابێرت دۆویچ (سەرۆکی کاروباری باکووری کەنداو کە دانوستانی سەبارەت بە ڕێککەوتنی ئاشتی بێ‌ئاکامی لە ئیرلەند لەتەکا کردبوو) قسان بکا و لە بیری چووبوو دەرگا پێوە دا، کۆتایی وت‌ووێژەکەیمان بیست: پێیان‌گوتبوو کە ئاغایان کۆبوونەوەیان هەیە یان بە هەرحاڵ بە دەستەوە نین. بە گوت‌وبێژ لەتەك کاربەدەستێکی ژێرووتر ڕازی بوو کە ڕەنگە قسەکانی بەم ڕستەیە دەس پێکردبێ: "حاڵتان چلۆنە؟" یان شتێکی وەوتۆ و ئەو گوتی: "حاڵم باش نیە." بێگومان لای وابوو ئێمە گوێمان لە دەنگی نابێ.

ئەمە دەربڕینی هەڵسەنگاندنێکی دروست بوو لەسەر لێکهەڵوەشانی یەکێتی نیشتمانی. سێ ڕۆژ دواتر پارتی دیموکرات خێرایەکی پەنجا میلی لە ڕۆژهەڵاتی هەولێر پێشڕەوی کرد و بەرزاییەکانی "هەیبە سوڵتان"ی لە لای ڕۆژهەڵاتی کۆیە گرت و بەرەوڕووی بەرەنگارییەکی گرینگ نەبۆوە. ئەگەرچی تاڵەبانی لەم وەختەدا

تۆمەتی دەدایە پاڵ پارتی دێموکرات کە سەددام حوسێن بە تانک و تۆپخانە و چەکە شیمیاییەکان یاریدەی دەدا، هیچ هێزێکی ئێراقی لەم شاڵاوەدا بەشدار نەبوو. ئەم تۆمەتانەی دەگەڕانەوە سەر کەلک وەرگرتن لە چەکە شیمیاییەکان و ئەگەر کاردانەوەیەکیشیان هەبوو بە باری تێکشکاندنی ورەی هێزەکانی یەکێتی نیشتمانیدا شکانەوە کە لە هەولێر پرژ و بڵاو کرابوون. لە ڕۆژی یەکشەممۆدا نیشانەیەکی ئەوتۆی شەڕ و لێکدان لەسەر جادە وەبەرچاو نەدەهات. یەکێتی نیشتمانی تەواوی ئەم ڕێگایەی هەتا سلێمانی کە قەڵایەکی تری بوو، جێهێشتبوو.

ڕۆژی دواتر "کورت شورک" هەواڵنێری ڕۆیتێر و من لەسەر گەورە "چوارڕێیانێک" لە لای ڕۆژهەڵات، هەندێك لەو لای هەڵلا و گرمەکە وێستابووین، لە کاتێکا پێشمەرگەکانی پارتی دێموکرات چاوەڕوانی فەرمان بوون. چێشتەنگاوێکی زۆر گەرم بوو. لەپڕ لاوێك لەسەر ئوتۆمبیلێکی وانێتەوە هاواری کرد: "کێ دەیەوێ بە مفت بڕواتە سلێمانی؟" و دوو پێشمەرگە خۆیان هاویشتە سەر وانێتەکە. هەر کە ئەم دووە سوار بوون، پێشمەرگەکانی دیکەی پارتی دێموکرات کردیانە تەپوتۆز و هروژمیان برد و بەرەو بەنداوی دووکان کەوتنە ڕێ کە ئامانجێکی بەرواڵەت نیزامیی بوو، چونکە یەکێتی نیشتمانی کە ئەم بەنداوەی بە دەستەوە بوو، کارەبای تەواوی پارێزگای هەولێری بە تۆڵەی گیرانەوەی ئەم شارە هەڵبڕیبوو.

هێزی بێتەکووز و نارێکوپێکی پارتی دێموکرات کە وێدەچوو پێنج هەزار کەسێکی تەمەن خوار و ژوور بێ، بە سواری کۆمەڵێك لۆری و ئوتووبووس و ئوتۆمبیلی دەس بەسەر داگیراو کەوتە ڕێ. "شورک" کە لە ساڵی ١٩٩١ – ١٩٩٢دا بەر لە چوونە "سارایەڤۆ" بە مەبەستی نووسین و کۆکردنەوەی ڕاپۆرت لەسەر شەڕی بوسنی بۆ ماوەی ساڵێك لە کوردستان مابۆوە و بە ساخی دەرچووبوو، هەروەك سەربازێکی پیادەی چاك لە حەیفی بێپارێزی ئەم خەڵکە و گوێ نەدانە سەرەتاییترین ڕێوشوێنی سەربازی خۆی دەخواردەوە، منیش هەرواتر. بەڵام "شورك" هەوڵی دەدا کە ئێمە هەروا لە نیزیکی جەمسەری ڕیزی هێرشبەران بین، ئەو شوێنەی کەوا دوو کەس لە کادرەکانی پارتی بە ناوی "ڕۆژ نووری شاوەیس" و "فازل میرانی" کە

وەختایەك لە "ناش ویل" فرۆشەری ئوتۆمبیلی کۆنەونوێ بووە، جەماوەرە شێلگیرترەکەیان دنە دەدا کە بڕونە پێش و لێکدالێکدا دەیانگوت و چەنپاتیان دەکردەوە: "مام جەلال ڕایکردووە، با نەهێڵین ئەم دەرفەتە لە کیس بچێ، با تۆزی لێ بە با کەین!"

بە لای ڕستوورانێکدا کە چەند ڕۆژ پێشتر, ئەو کاتەی وا دەچوومە دیدەنیی تاڵەبانی و نیوەڕۆژم لێ کردبوو و ئێستا چۆل کرابوو، تێپەڕین. لە خوارتر، شریخ و هۆڕی دەسرێژی چەکان لە گرد و تەپکی لێژ و هەڵەتی ڕۆژهەلاتی جادەوە کەولّی ئاسمانی دادەڕی. تەنیا ئەو کاتی بوو کە پۆلی هێرشبەرانی پارتی تاقمێکی ناردە ئەم لاوئەولایان و ئەو دۆشکەیەی کە لەسەر وانێتێك دابەسرابوو, وە پێش دا. هەر قۆڵەی پێشمەرگەیەکی لێ کوژرا و خێرایەکی تەرمەکانیان خستنە وانێتەوە و لە مەیدان دووریان کردنەوە و ئاپۆرای هێرشبەران هەروا بەرەوپێش ئاژوای. نیو کاتەژمێر دواتر شورك و من و ڕانندە و دیلمانجە کوردەکە لەبەر تەقەی تاقتیرهاوێژێکی یەکێتی نیشتمانی بە ئەردەوە مەلاس بووین. ئەم تاقتیرهاوێژە ئەوەندە لێمانەوە نیزیك بوو کە فیشەك بەسەرماندا ویزەیان دەهات. شەڕکەرانی پارتی دێموکرات بۆ دۆزینەوەی پەنا و پەسیوێك هەر کام بۆ لایەکی تەقین. شورك لە خۆوە چاوەڕوان ما کە تەقە بوەستێ. ئاخرییەکەی خۆی پێ ڕانەگیرا: لەپڕ خۆی هاویشتە پشت فەرمان و ئاماژەی پێکردین کە سوار بین و بە دەستوبردی قاچاخچییەکی کە لە دەس پۆلیس ڕابکا, سەری ئوتۆمبیلەکەی بادایەوەو وەك تێزەی تفەنگێ دەرپەڕی و ئێمەی لە هەڵلایە قوتار کرد. بەلام من ژان و ئێشێکی توند و تیژم لەسەر پشتم هەست پێکرد؛ بۆ تاوێك پێم وابوو بریندار بووم و لە خۆم تووڕە بووم کە هاتبوومە نێو جەرگەی شەڕێکی گومان لێکراو.

بۆم دەرکەوت کە زەرگەتە پێوەی داوم, لە ڕاستیشدا شەڕێکی واش نەبوو. مووشەکهاوێژی چەند لوول و تۆپی دژی ئاسمانیی کە لەسەر کامیۆنان دابەسترابوون, جارجارە بۆ ڕادانی جەماوەری یەکێتی نیشتمانی و چۆل کردنی سەنگەرەکانیان یان بێدەنگ کردنی قرمژنی چەکەکانیان تەقەیان لە کێوەکان دەکرد. شورك بێ پسانەوە لەبەر خۆیەوە دەیگوت: "ئاخ! دەستەیەك خۆمپارە دەیتوانی تەواوی ئەم تاقمە

تێکهەڵشێلــێ!" وا دیاربوو لە یەکێتی نیشتمانیش‌دا کەسێك لەسەر ئەم گومانە بوو: لە مەیدانی کایەکەدا گیرمان خواردبوو کـە دە دوازە خۆمپـارە لـەم بەرەوبـەری ڕێگاکـە تەقینەوە؛ شەش کەسێك لــە شـەڕکەرانی پـارتی دێمـوکرات برینـدار بـوون, کـە زۆر خۆڕاگرانە چاوەڕوان مانەوە هەتا ڕایانگوێزنە پشتی بەرە. پارتی دێمـوکرات ئـەو ڕۆژە پێنج شەش کەسێکی لــێ کوژرا و هـەتا ئێوارەیـەکی درەنـگ پـتر لــە بیـست میلیـك پێشڕەوی کرد و بەنداوی دووکانی گرت. بەڵام تەماشای کرد کە ڕۆژی پێشتر یەکێتی نیشتمانی بەرنامەی کامپیوتێری بەرهەم هێنانی وزەی کارەبای دووکـانی هـەڵگرتووە و بردوویەتی.

بارزانی لە حاڵێکا بزەی لەسەر لێوی بوو, لەگەڵ گەورە یارانی وەدەرکەوت و لە ژێر سێبەری داران ڕۆنیـشت. بێ‌گومـان پـارتی دێمـوکرات نەیدەویـست لێـرە — لــە دووکان — بـەری بگـیرێ... تەنانـەت ئەگـەر بـارزانیش ویـستبای هێرشـەکەی دژی دوژمنـی ورە دۆڕاو کـەم و کـورت کاتـەوە. ڕۆژی دواتـر بـە دزی پێـی گوتـــم کـە هێزەکانی لە هەڵەبـجە, لە لای سنووری ئێران, پەلاماری سـلێمانی دەدەن هـەتا دنیـا بزانێ وەختایەکی تاڵەبانی هاوار دەکـا کـە هێزەکـانی ئێراقـی لــەم شــەڕەی دوایـیدا بەشدارن, درۆی کردووە. لەگەڵ سەرئەندازیاری قیت و قـۆزی بەنـداو وامـان قـەرار دانا کە شەو لە شوێنی حەسانەوەی ئەو وەمێنیـن؛ وەختایەك گەیشتینییە سەرکردەکانی باڵای پارتی دێموکراتـمان بینی کە لە سەوزەڵانی زەنوێری بارگای ئەوا کە سـوار بـوو بەسەر بەنداوەکەدا ڕونیشتبوون و ویسکییان دەخواردەوە. خانەخوێیەکـەمان پێـداگری کرد کە شێو میوانی بین و ئەم ڕووداوە بە خواردنی خۆراکی ماسی بکەینە جێژن.

لای سەعات نۆی شەو نەفەرێك هەواڵی گیرانی سلێمانییەی لە بوولێڵەی ئێوارەی ئــەوڕۆژدا هێنــا. هێزەکــانی بنــەگر لــە هەڵەبـــجە تفەنگــەکانیان لەســەر ســەریان هەڵسووڕاندبوو و بە بێ هیچ تەقە و لێکدانێك شـاریان گرتبـوو. لەسـەر سـەوزەڵانی حەوشەی بارگای سەرئەندازیاری بەنداو لە ژێر ترووسکەی ئەستێراندا خــــــــەوتین؛ سەعات شەشی بەیانی کە لــە خـەو هەسـتاین, پـارتی دێمـوکرات بـۆ تـەواو کردنـی سەرکەوتنەکەی لە سلێمانی کەوتە ڕێ. ئێمە ڕوومان کردە سنوور, لــە لای کلکـەی

ڕێیە تووشی ئەندامانی پرژ و بڵاوی یەکێتی نیشتمانی بووین کە بە پێیان بەرەو ئێران دەیانکوتا. تووشی تاقمێکیش خەڵکی چینی مامناوەندی هاتین کە چلوهەشت سەعات پێشتر هەڵاتبوونە کێوان و ئێستا دەگەڕانەوە سلێمانی. زۆرێك لەم جەماوەرە ئەوەندە لە بازگەکانی سەر سنوور مابوونەوە کە ئێران خۆی لە کردنەوەیان دەپاراست، وەڕەز ببوون. ڕووداوەکانی ساڵی ١٩٩١ لە بازنەیەکی تەسکتردا دووپات بۆوە: کۆچ دیسان بە کۆمەڵ بوو، ئوتۆمبیل، لۆری، تراکتۆر و ئوتووبووس سەریان دەبەریەك نابوو و چاوەڕوانی گۆڕانی تەمای[ئێرانییەکان] بوون.

لە قەراخ شارۆچکەی کێوپارەی پێنجوێن تووشی سێ لاوی تەڕپۆش هاتین کە بۆ ڕۆیشتن یا مانەوە هێشتا تەمایان ساخ نەکردبۆوە. هەرسێك زۆر چاکیان ئینگلیسی دەزانی. پیاوی ئەم تاقمە لە یەکێك لە ڕێکخراوە فریارەسانەکانی نێونەتەوییدا کاری دەکرد، دوو خوشکەکەی لە زانکۆی سلێمانی دەرسیان دەتگوتەوە. ئەم سێ کەسە دوو ڕۆژ پێشتر، ئەو کاتەی کە یەکێتی نیشتمانی دەستی کردبوو بە چۆڵ کردنی شار، ڕایان کردبوو؛ ئەم سێ کەسە، لەوەی کە خوشکەگەورە بە "خەیانەتی مەسعوود"ی دادەنا و هەروەها لە سەپینەوەی حکوومەتی بەعس تۆقیبوون، لێیان سوور بوو کە درێژەی ئەم شاڵاوە دەبێتە گەڕانەوەی خودبەخودی بەعس. لەوەی کە لە "ماڵەوە" چاوەڕوانیان بوو، زۆر تۆقیبوون. جا باشە ئەدی بۆچی ناچنە ئێران؟

***

ئەم پێداچوونەوە هیوابڕانەیە، دەرخستنی بارودۆخی ڕووحیی بەشی زۆری کوردانە پاش چارەگە سەدەیەك زوڵم و چەوسانەوە بە دەس ئێراقییەکان و پێنج جار بشێوی و هەڵڵا و بگر و دڵەڕاوکە. بەڕاستی ئەمەی کە چلۆن کوردان توانیویانە ئەم ماوەیە ورەیان ڕابگرن، هیچ بڕوا ناکرێ. هەر لە سەرەتاوە هەر شتێکی کە بۆنی دارشتنی ئابوورییەکی خۆڕاگر و چەسپیوی لێدەهات، لە لایەن هاوپەیمانانی ڕۆژاوایی هەڵوەشێنرایەوە، ئەویش بەم بیانووە کە ئەگەر وا نەبێ تورکیا، واشینگتۆن و لەندەن پاریس بەمە تاوانبار دەکا کە دەیانەوێ وڵاتێك بۆ کوردان دامەزرێنن (و ئەم بیانوو یان "دەلیل"ە قەت بە زەمانەندا نەهات.) هەڵبەت سووریا و ئێران و ئێراقیش کەیفیان ساز

بوو کە کوردان ئاوا کەوتبوونە تەنگەژە. بە ڕەسمی بە کوردانی ئێراق دەگوترا کە فەرق و جیاوازی دانان بە قازانجی بەغدا دەبڕێتەوە و هەل بۆ هاوپەیمانانی دەرەخسێنێ کە ئەو "نەرم کێشانە" بۆ ویش بخوازن.

کومیتەی گەمارۆکانی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان ئیزنی چوونی سووتەمەنی یان کەلوپەل و ئامرازی کەڵتەکردنەوەی نەدا هەتا بکرێ ئەو چەند کارخانەیەی لە باکووری ئێراق بوون بە پێوە ڕابگرن تەنانەت بە دژی چوونی دەزگا و کەرستە بۆ سازکردنی پالاوگەیەك بە مەبەستی بەرهەم هێنان و پالاوتنی ئەو برە نەوتەی کە بە دەس کوردانەوە مابوو, هەڵوێستی گرت. تورکیا ئیزنی نەدا کە "ڕێکخراوێکی ئینگلیسیی پسپۆڕ لە بواری دۆزینەوە و پووچەڵ کردنەوەی مین"دا ئامراز و دەزگای پێویستی ئەم کارە بەرێتە باکووری ئێراق, ئەویش لە ترسی وەی کە ئەم کارە لە باتی پووچەڵ کردنەوەی ئەو چەند میلیۆن مینەی کە لە شەڕی ئێران و ئێراق بەجێمابوون, یاریدەدانێکی پ.ك.ك. بێ. لەگەڵ ئەمەدا ئەم هەمووە پرکێشییەش بۆ پاراستنی ڕێوشوێن نەیتوانی ڕێ لەمە بگرێ کە گەمارۆکان بە شێوەیەکی بەربلاو هەڵوەشێنەوە. بەم شێوەیە بەڵگە هێنانەوەی "بەراوەژوو"ی ڕۆژاوا, ئیزنی دایە کوردان کە گەنم بە ئێراق بفرۆشن و بارانە لە بازرگانێتی پڕ بەهرەی سووتەمەنی دزێلیی نێوان دەوڵەتانی تورکیا و ئێراق وەربگرن و تەنانەت نرخی کارەبایەکی کە لە ئێراقیان دەکڕی, بە دۆلار بیدەن. بەلام ئیزنیان نەبوو کە ئامراز و کەرستەی پێداویستی ناوەندی تەلەفۆنی دهۆك بە بری ٤٠٠٠ دۆلار بکڕن و بیهێنن.

تەنیا سەرخۆشیی بەدیهاتوو لە ڕزگاربوون لە چنگ حکوومەتی ترس و خۆفی سەددام حوسێن ساڵگاران خەڵکی کوردی بە پێوە ڕاگرتبوو. یەکەم هەڵبژاردنی ئازادی کوردستان کە لە مانگی مەی ١٩٩٢دا بەرێوە چوو, شەپۆلی شادی و ئیفادەیەکی ئەوتۆی بزاوت کە کوردەکانی ئێراق بۆ ماوەیەکی درێژ بە بێ گلە و گازندە خۆیان لەبەر تەواوی تەنگ و چەڵمەکان ڕاگرت. بەلام مخابن ئەم هەڵبژاردنە ناکۆکییەکانی نێوان بارزانی و تالەبانی پێهەلابرد. بە گشتی بانگەشەی هەڵبژاردن لەبەر ئەمە بوو کە بارزانی لە دانوستانەکانیدا لەگەڵ بەغدا هیچ ڕێی

دەبەردا نەمابوو و دەیەویست بەر لە ئەنجامی مامەڵەکە شەرعییەتی سندووقەکانی هەڵبژاردنی لە پشت بێ. لەم بەینەشدا تاڵەبانی "داوی" قومـاری پێهەڵابردبوو و قان وداخوازی زیاتری لەو داخواز و قانانە هێنابووەگۆڕ کە لە ڕێککەوتنامەی خودموختاری ساڵی ١٩٧٠دا لە مابەینی سەددام حوسێن و مەلا مستەفا بارزانیدا ڕێککەوتنی لەسەر کرابوو و قەتیش بە تەواوی بەڕێوە نەچووبوو. ئەو ئێستا خوازیاری "فێدرالیزم"ێك بوو کە بە دروستی ڕوون نەکرابووە. لە گەرمانی هەڵبژاردنا – کە جەوهەریان لە ئاڵمانەوە بۆ هێنابوو و بە پێچەوانەی ئەوەی پروپاگەندەی بۆ کرابوو کە "پاك نابێتەوە" دەرکەوت وا نیە, زۆری خەسار لێدا – بارزانی و تاڵەبانی هەرکام لێیان سوور بۆوە کە ئەمیان سەرکەوتووە و ئەوی تری بە گزیکاری هەڵبژاردن تاوانبار کرد. (حیزبە بچووکەکان, چونکە لە سەتا حەوتی دەنگەکانیان بۆ چوونە نێو پارلەمان وە دەس نەهێنا, وەلا کەوتن. دەستەیەك لە کوردان لایان وابوو کە ئەگەر ئەم حیزبانە چەند کورسییەکیان وە دەس هێنا با دەیانتوانی وەك بەرگێڕەوە وابن و ببنە بەرهەڵستی تێکهەڵچوونەکانی پاشەڕۆژ.)

تەنیا لە سایەی ڕێککەوتنێکی نەبەگە کە لە سێهەمین ڕۆژی پاش هەڵبژاردن لە نێوان دوو گەورەڕێبەری کوردا کرا, بەری شەڕ و لێکدان گیرا. زۆرێك لەو کوردانەی کە لەم توند و تیژییانە بێزرابوون, دواتر لێیان سوور بوو کە ئەگەر ئەم تەساڵحەیە نەکرابا شەڕ هەر ئەو دەم هەڵدەگیرسا. وێڕای تەواوی ئەمانە ورەکان بەرز بوون وبادەی سەرکەوتن هەمووانی سەرخۆش کردبوو. گرێ و کۆسپی ڕابردوو هەرچی بوون یان دوودڵی سەبارەت بە داهاتۆوە هەرچەندێك بوو, پێشمەرگەکانی هەر دوولا بە شادمانی لە سەیتەرەکانی پشکنین کە بە ئالای زەردی پارتی دێموکرات و ئالای سەوزی یەکێتی نیشتمانی ڕازابوونەوە, وێکڕا ئەرکیان بەڕێوە دەبرد.

زەختی دەرەوەش, بە تایبەت زەختی ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لەم تەساڵحەیەدا کاردانەوەی نواند. ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بە پێی ڕێسا وەك هەمیشە لایەنگری هەڵبژاردن بوو, بەڵام لە ترسی وەی کە تاوانبار بە دنەدانی کوردان نەکرێ بۆ جیا بوونەوە, لە ڕۆژی هەڵبژاردنا چاوەدێرێکی نەنارده کوردستان.

(سەرهەنگ "ناب" لە جێژنێکدا کە تاڵەبانی بە بۆنەی بەڕێوەچوونی هەڵبژاردن پێکێهێنابوو هاتەوە سەرشانۆ و چاوەڕوان مایەوە هەتا فڕۆکەکانی شەڕکەری هاوپەیمان بەسەر سەری جەماوەرا فڕین. [لەم وەختەدا] گوتی: "ئەمەش جان میجێر و حاجی بووش کە دەنگی خۆیان خستە سندووقەکانەوە.") سەرەنجام پارتی دێموکراتی کوردستان و یەکێتی نیشتمانی کوردستان لەسەر دابەشینی دەسەڵات پێکهاتن: پارتی دێموکرات لە پارلەماندا چاوی لە کورسییەکی پۆشی هەتا هەرکام لەم دوو حیزبە گەورە یەکی پەنجا نوێنەریان بچێتە پارلەمان, بارزانی و تاڵەبانی ناڕاستەوخۆ خۆیان لە هەڵبژاردنی ڕێبەرایەتی پاراست, لە هەڵبژاردنێکا کە کرا ڕێبەرایەتی دێموکرات لە پێش بوو, بەڵام لە دەوری یەکەمدا لە سەتا پەنجای تەواوی وە دەس نەهێنا. لە ڕاستیدا بەرندەی ئەم هەڵبژاردنە تاڵەبانی بوو کە دژی هەر چەشنە مامەڵەیەك بوو لەگەڵ سەددام حوسێن و خوازیاری فێدرالیزم بوو, کە هەنگاوێك لە پێش ڕێککەوتنی خودموختاری ساڵی ١٩٧٠ بوو و خەباتی بۆ کردبوو.

ئەم "بەرژەوەندییە" حیزبییانە, لە چەند مانگی دەسپێکی کاری دەوڵەت و پارلەمانی هەرێم لە ژووئیەی ١٩٩٢دا, ڕەنگدانەوەیەکی ئەوتۆی نەبوو. بەڵام لە مانگی ژانویەدا خەڵك دەیانگوت کە ئەم پێکهاتنە "پەنجا بە پەنجا"یە بۆتە شێوازێك بۆ "ڕەوتێکی زنجیرەیی": وەزیرێك لە پارتی دێموکرات دەبوو ڕێوڕێ جێگرێکی لە یەکیەتی نیشتمانی بووبایە و وەزیری یەکێتی نیشتمانی دەبوو جێگرەکەی لە پارتی دێموکرات بوایە. دۆستێك دەیگوت: "هێندەی پێنەچوو کە ئەم شێوە و شێوازە تەنانەت پێشخزمەتە چاپەزەکانیشی گرتەوە." کاردانەوە و هەڵوێستەکانی دواتری ئەم ڕەوتە، بەتایبەت پاش ئەو تەقە و لێکدانانەی کە لە ١٩٩٤ەوە دەستیان پێکرد، بەگەرمەتر و توندتر خۆیان نواند. لە ماوەی سەردانێکی فێوریەی ١٩٩٦دا بۆ باکووری ئێراق، دۆستان سفرەی دڵیان بۆ دەکردمەوە و دەرد و زووخاویان هەڵدەڕشت. "یۆنس موئەیید"ی ئاشنام گوتی: "لەو ناوچانەی کە لە ژێر دەسەڵاتی پارتی دێموکرات دایە خەڵکی ئاسایی ڕقیان لە بارزانی دەبێتەوە و لە ناوچەکانی ژێردەسەڵاتی یەکێتی نیشتمانی لە تاڵەبانی بێزراون."

پارتی دێموکرات و یەکێتی نیشتمانی وا لە پێش چاوی خەڵك کەوتن کە هەر ئەم جەماوەرەی ساڵی ۱۹۹۲ بۆ دانی خوێن بە زامار و قوربانییەکانی تەقینەوەی بۆمبایەك کە دەستەوبەستەی ئێراق لە ئوتۆمبیلێكدا نابوویانەوە، جەللەیان دەبەست، ئێستا هەر گوێشیان نەدەدایە ئەو داخوازانەی پەیتاپەیتا لە تەلەفیزیۆنەوە بڵاو دەکرانەوە و داوای یارمەتی و دانی خوێنیان دەکرد بۆ قڕکراوانی شەڕی نێوخۆ. گرانی، ئەستاندنی بارانەی زۆر لە سەیتەرەکانی سەر ڕێوبانان و وەرگیرانی باج و پیتاکی دیکە هێندە بوو کە وەك موئەیید دەیگوت: "هەرکەس پێنسەد دۆلاری لە گیفانیدا بێ دەیهەوێ لە وڵات بڕوا، ئەگەریش خۆی نەڕوا کوڕەکەی بنێرێ, کە لەوێ پوولّ پەیدا بکا و بۆ بنەماڵەکەی بنێرێتەوە." جەماوەری شارنشین لە هەموان پتر تووشی خەسار هاتبوون، چونکە درێژەی ژیان و مان بە "گەڕانەوە بۆ سەر ملكوماشە"وە بەسترابۆوە. جەماوەرێکی زۆر گەڕانەوە گوندە خاپوور کراوەکانی پێشوویان، کە ئێستا بە یارمەتییەکانی ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و وڵاتانی تری ڕۆژاوا سازکرابوونەوە. سەدان کەس لە پزیشکان و ئەندازیاران و مامۆستایانی زانکۆ و گەلێ لە پسپۆڕانی تر کە بوونیان یەکجار زۆر بۆ وڵات پێویست بوو و هاتبوونە ڕیزی ئەم جووڵانەوە نەتەوایەتییە، ئێستا تووشی بارودۆخێك هاتبوون کە بۆ درێژەی ژیان کەلوپەلی ماڵەکانیان هەڕاج دەکرد, ئەم پۆلە خەڵکە پاشی ماوەیەك نائومێد بوون و ڕێی کۆچیان گرتەبەر.

دڵتەزێنتر لە هەموو شتێك کردەوەی پێشمەرگەکانی دوو تاقمەکە بوو کە بە حوکمی خۆیان خەڵکیان لەسەر ماڵ و ملکیان هەڵدەقەند و ڕایاندەماڵین. تەنانەت سەددام حوسێنیش لە شاراندا دەستی بەسەر ماڵی کەسدا نەگرتبوو و وای بە باشتر زانیبوو کە حوکماتی پڕ ترس و خۆفی خۆی باوێتە نێو گوندان، کە وە دەس گرتنی دەسەڵات لەوێ دژوار بوو. ڕێکخراوی لێبووردنی نێونەتەوەیی نووسی: "ئەمە زوڵمێکی دزێوی ئاشکرایە, کوردان کەوا خۆیان ماوەیەکی دوور و درێژ بە باری پێخوست کرانی مافی مرۆڤەوە بە دەس هێزەکانی دەوڵەتی ئێراقەوە چەوسانەوە، دیسان

دەبێ تووشی وەها زوڵم و زۆرێك ببنەوە، بەڵام ئەمجار لە لایەن ڕێبەرانی سیاسی خۆیانەوە." (ژوەنی ١٩٩٤ ڕێکەوتی ئەم ڕاپۆرتەیە.)

ڕێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی لە ڕاپۆرتی ڕێکەوتی فێوریەی ساڵی داهاتووی خۆیا پارتی دێموکراتی کوردستان و یەکێتی نیشتمانی کوردستانی بە "بەرپەرسی گشتیی" زۆربەی ئەم دەسدرێژییانە ناساند کە لە ئەشکەنجە و گرتنی خودبەسەرەوە بگرە هەتا کوشتنی موخالیفانی سیاسی و بەشداربوانی خۆپیشاندانی ئاشتیخوازانە و ئیعدامی پێشمەرگە بە دیل گیراوەکانی دەگرتەوە. ئەم ڕێکخراوە لە ڕاپۆرتەکەیدا دەیگوت: "وەبەر چاو نەگرتنی ڕێوشوێنە بنەڕەتییەکانی مافی مرۆڤ کە ڕێبەرایەتی کورد بە ئاشکرا خۆی لە ئاستیان بە بەڵێندار نواندبوو، زیاتر لەم ڕووەوە جێی داخ و کەسەرە کە ئەم ڕێوشوێنە هەر ئەوانە بوون کە دەوڵەتی ئێراق لەپەستا پێشێلی کردبوون و ئاکام و سەرەنجامی کارەکە بە لای ئازار و ئەشکەنجەی کوردانی ئێراقدا شکابۆوە." ئەم زوڵم و زۆرانە بێگومان چالاکانی مافی مرۆڤی ڕۆژاوای دڵپەرۆش کرد. لە لایەکی تر "نێرەڤانی مافی مرۆڤ" ماوەیەك بوو هەوڵی دەدا هەندێك لە دەوڵەتان دنە بدا کە ئێراق بە تاوانی "تۆوبڕ کردن" ڕاکێشنە بەردەمی دادگای جیهانی. ئەو ئومێدانەش کە وەختایەکی لەسەر هەقی دەستێوەردان لە قەیرانەکانی ترا خۆی دەنواند و بەهێزیش بوو، کاڵ بۆوە و "ناوچەی پارێزراو" بوو بە لەبزێکی دزێو: "ناوچەی یارمەتییەکانی ئینسانی" کە تیپەکانی فەرانسەوی لە ژووئیەی ١٩٩٤دا لە باشووری ڕۆژاوی "ڕواندا" دایاننا, ئەویش ئەوەندە درەنگ بوو کە نە تەنیا ژیانی خەڵکی توتسی ڕزگار نەکرد، بەڵکوو بە لای پشتیوانی کردن لە "کەڵەزەڕانی هووتوو"دا شکایەوە و لە ١٩٩٥دا لە بوسنی، لە "ناوچەی پارێزراو"ی سێربرێنیکا کە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان باڵی بەسەرکێشابوو هەزاران کەس لە مسوڵمانان بە دەس سەربازانی سێرب کوژران.

لە کوردستان ئەوتۆ نەبوو کە بڵێین بارزانی و تاڵەبانی نازانن چیان لە دەورانپشتی دەبوورێ. لە ڕاستیدا هیچکامیان هەوڵی شاردنەوەی زوڵمەکانیان نەدەدا. بارزانی خۆی لە ١٩٩٦دا پێیگوتم: "شەڕی ئێمە و پێشێل کردنی مافی مرۆڤ خەسارێکی

لە ڕادەبەدەری لە جوولانەوەی کورد داوە. من ئەوەنـدە لــە دیتنـی دۆسـتانی دەرەوە هەسـت بـە شـەرمەزاری دەکـەم کـە تەنانـەت بـەر لــە دەربڕینـی ڕەزامەنـدی بـۆ چاوپێکەوتنتان هەر لەسەری دوودڵ بووم." هیچ شـتێك بـە دەسـتەوە نـەبوو کـە لـە ڕاستی و دروستی وتەکانی شك هەڵگرێ. بەڵام کوردستان کەتبووە سـەر دۆخێـك و تاڵ و گرژی وەهای سەرتێکنابوو کە تەنانـەت بێخەوشـترین دان پێـداهێنانیش ڕەنگـی تەقەلای خۆپەڕاندنەوەی لەخۆ دەگرت. بۆ ڕێبـەران ئاسـان بـوو کـە تـاوانی کارەکـە بـخەنە ئەستۆی یەکتر یان جیهانی دەرەوە بە تاوانباریان بزانێ و سەرکۆنەیان بکا، بەڵام بارودۆخەکە وەها بوو کە دەتگـوت زەبروزەنگـی لـەپڕ و پـتر لـەخۆوە قـەت بنـەیان نەدەهات. کەسانێکی کە ڕەخنە لە کوردان دەگرن لەمێژە هاتوونە سەر ئەم باوەڕە کە ئەم زەبروزەنگە بەشێکە لە "سرشت"ی کوردان.[1] بەڵام کوردان و هەروەها خـەڵکانی تری ئێراق نیزیکەی سی سـاڵێکە کـە کەوتوونەتـە ژێـر ڕکێفـی حکوومـەتی چـەپەڵی بەعس و بە ناچار مۆرکی ئەم زەبروزەنگەیان لەخۆ گرتووە. سەرکوت، زەبر و زەنـگ و حکوومەتی چەقبەستوو، ڕوحـی هـەموانی تەزانـدووە و ژاکانـدووە و لـەم بەینـەدا کوردان پتر لە هـەموان ئـازار دراون و شـوێنەواری ئـەم جەزرەنـەیان لەسـەر ڕوح و دەروونی دیارە.

ئەو پۆلە کوردەی کە شانبەشانی بـارزانی و تاڵـەبانی و ڕێبـەرانی تـری نەتـەوەیی شەڕیان کرد، ساڵگارانی درێژ لە یەکێك لە سەخت و چڕترین هەرێمەکانی جیهانا لـە خەڵك تـاق بوونـەوە. پێـشمەرگەکان کـە بـۆ یەکـەم جـار لــە ١٩٩١دا کاروبـاری بەڕێوەبردنی شـارانیان گرتـە دەس، ڕاهـاتن و ئـەزموونێکیان لـە بـواری کـارگێڕی و بەڕێوەبەرایەتیدا نەبوو. ئەم جەماوەرە جگە لە ڕاهـاتنی سـەر بـە حیزبایـەتی خۆیـان و شەڕی پارتیزانی، ڕاهاتنێکی تریان نەبوو. ئەمانە لەبەر بزر بوونی دیـاردە بەنرخـەکانی کوردایەتی، کە لە چیا هەتا ئەوپەڕی دڵخوازیان پێهەڵابردبوو، داترووسکان. ئەم کـارە پتر بە مانای بڕانەوەی کۆمەڵی سوننەتیی ئەم خەڵکە گوندەکییە بوو: جەماوەرێکی کـە

١- Genetic. زەبروزەنگی ئەڵـمانییەکان یا هی ئەمریکاییەکانیش لە ویتنام بەم پێیە پاساو دەدران!

گوندەکانیان خاپوور کرابوو و ژیانی دێهاتییانەیان تێداچووبوو و لە شوێنی ئەو ژیانی "بێ‌کەسایەتی" نێو "شارۆچکەکانی سەرکەوتن" بنەگر بوو کە لە باتیان، کارەبا و چاوەدێری و پۆلیس و پەروەردەکرانی بەعسیی لە قوتابخانان وە پێش دێهاتییەکان دەکرد. ئەو کوردانەی کە لە دەرەوە خوێندبوویان و بەسەر ڕەوتی ڕووداوەکانی جیهانا ئاگادار بوون، ئیتر جگە لە بۆ دیدار نوێ‌کردنەوەیەکی کورت نەگەڕانەوە کوردستان و زۆربەیان بوونە کلۆڵترین "ماڵ بە کۆڵان".

لە ماوەی سەردانی فێوریەی ١٩٩٦شمدا بۆ هەولێر، لە موئەییدم پرسی بۆچی وای لێهاتووە؟ وە بیری هێنایەوە کە ساڵی پێشوو باسی دیداری خۆم لەگەڵ "نزار حەمدوون" کردبوو. نزار حەمدوون باڵادەستێکی ئێراقی بوو کە لە مەودای شەڕی ئێران و ئێراقا وەك باڵوێزی سەددام حوسێن بەوپەڕی شێلگیری و کارزانییەوە لە واشینگتۆن کارەکانی ڕاپەڕاندبوو، پاشی ویش هەروا باڵوێزی ئێراق بوو لە ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا. موئەیید گوتی: "ئەو بە ئێوەی گوت کە ساڵێك بێ‌ناچێ کە کوردان بە چۆکدا دێن و لەبەر خودا دەپاڕێنەوە کە سەددام حوسێن بگەڕێتەوە. ئەم قسەیە ئی ١٩٩٢یە و من ئەو کاتی سەرم سوڕما."

پرسیم، ئێستا چلۆن؟

بە ژاکاوی وڵامی داوە: "تاقە خەونێك دەبینم؛ دەبینم سەددام دەگەڕێتەوە، پێشمەرگەی کورد ڕادەماڵێ و پاشان دەگەڕێتەوە بەغدا کە خەڵکی کورد بتوانن خەریکی ژیانی خۆیان بن." تینی دەنگی ڕۆمرکا: "وتەکانم بە باری خراپدا لێك‌مەدەوە. من شانازی بەوەی دەکەم کە کوردم و دەوڵەتم هەیە. هیچ کوردێك لە ڕاستیدا ناخوازێ بچێتەوە ژێرسێبەری سەددام، بەڵام لام وایە ئەم خەونە بەم واتایەیە کە کوردان بە دەس ئەم دەوڵەتە پاراتیزانییە پەنجا بە پەنجایەوە زۆر جەزرەبە دراون و زۆر و کەم ئەشتەکیان وە دەس نەهێناوە."

هەر بۆ تاقیکردنەوە، ئەم خەیاڵەی "موئەیید"م بۆ باڵادەستانی پارتی دێموکرات و یەکێتی نیشتمانی گێڕایەوە. زۆر و کەم چاوەڕوان بووم دەرهەڵبن و بۆ داکۆکی لە

حکوومەتەکەیان وە جواب بێن. بەڵام نا، لە باتیان شانیان هەڵتەکاند. یەکێك لەوان پرسی: "چی دیکەم لە دەس دێ؟"

نرخاندن و پێداچوونەوەی زۆری لەم چەشنە وا دیارە لە ماوەی کەمتر لە سێ حەوتوو پاش شاڵاوی هەولێر، ئەو کاتەی کە پێلترۆ و بارزانی لە ئانکارا پێکەوە دیداریان کرد، لە گۆڕێدابوو. لەم دیدارەدا کە ئاکامی بێ ئەملاوئەولای لێنەکەوتەوە هەردك لا ئۆگریی خۆیان سەبارەت بە سنووردار کردنی تەنینەوەی خەسارەکان و پێشبینی کردن و تێڕاچوون بۆ سەر خواستەکانی داهاتووی لایەنەکەی تر دەربڕی. هەردك پێویستیان بە هەل و دەرفەتێکی لەبار بوو. دەوڵەتی ئەمریکا کە نیزیك دوو مانگێکی هەتا هەڵبژاردنی مانگی نوامبری سەرکۆماریێتی مەودا مابوو دەیەویست ئەم کاردانەوەیەی کە دەڵێ "هەموو شتێك لە کیس چووە" داشکێنێ، چونکە ڕەخنەگرانی سیاسەتی واشینگتۆن لە شایەتییەکانی کۆنگرەدا بارودۆخەکەیان لەگەڵ تێکشکانی "کەنداوی خوودگان" لە سەردەمانی سەرۆك "کێنێدی" لە ١٩٦١دا پێکەوە هەڵدەسەنگاند. لە وەزارەتی دەرەوەدا "برۆنز" ئێستا بارزانی وەك کەسایەتییەکی "زۆر گرینگ لە باکووری ئێراق" دادەنا و ئاماژەی بەم خاڵە دەکرد کە ڕەنگە بکرێ دەوڵەت بخرێتە سەر ئەم بڕوایە "ئەگەر بێتوو کوردێك بەڕێوە بردنی باکووری ئێراق وە ئەستۆ بگرێ، ڕاپەڕاندنی کارەکان سادەتر دەبنەوە." یەکێك لە دیپلۆماتەکانی ڕۆژاوایی و دانیشتووی ئانکارا هەر ئەو وەختی گوتی: "بارزانی بە یارمەتی سەددام تەواوی کوردستانی قووت دا و ئێستا دەیەوێ ئێمە دیسانیش یاریدەی بدەین."

بارزانی نیازی بەمە بوو کە کوردەکانی ئێراق دڵنیا بنەوە کە ئەمریکاییەکان نەگەیشتوونە ئەم ئاکامە کە ئەو هەموو شتێکی بە سەددام حوسێن فرۆشتووە. یاریدەدەرانی گوتیان بێتوو واشینگتۆن چەکی قورسی وێبدا و کۆمەڵێك دەستەبەرایەتی بگرێتە ئەستۆ کە هەتا ئێستا هیچ دەوڵەتێکی ڕۆژاوایی بۆ کەسی وەباڵ نەگرتووە، ئەوێ دەمێ، بارزانی پێشوازی لە داگیرسانەوەی پێوەندی نیزیکی "کاران"

دەکاتەوە لەگەڵ واشینگتۆن، ئەگینا بارزانی بە ناچاری ئەو وتوویێژانەی کە لە ١٩٩٢دا لەگەڵ بەغدا دابڕابوون، دەس پێدەکاتەوە.

بارزانی دەیەویست ئەوپەڕی هەوڵی خۆی بدا. هەڵبژاردنێکی نوێی ڕاگەیاند، هەتا شەرعییەتێك بە مەبەستی پاساو هێنانەوە بۆ کردارەکانی داهاتووی کە ڕاوێژکارانی بە پێویستیان دەزانی پەیدا بکا. ئەو بە ڕاگەیاندنی لێخۆش بوونی گشتیی ویستی لە توند و تیژی ڕەخنەکان کەم کاتەوە. ئەم لێبوردنە تاڵەبانیشی دەگرتەوە. بارزانی، زیندانیکراوێکی گرینگی یەکێتی نیشتمانی، یانی "فوئاد مەعسووم"ی ئازاد کرد, ئەو یەکەم سەرۆکوەزیری کورد بوو کە لە ١٩٩٢دا ئەم پلەیەی درابوویە و بە پەیامی ئاشتییەوە بۆ ڕێبەرانی یەکێتی نیشتمانی کە لە ئێران دەژیان، گەڕاوە لایان. پارلەمان بە خۆی و بە ٦٩ نوێنەر لە ١٠٥ نوێنەری پێشوو دیسان کرایەوە و سەرۆکوەزیرێکی تازە لە پارتی دێموکرات بۆ سەرۆکایەتی دەوڵەت دانرا.

بەڵام داخوا بارزانی کە سوێندی خواردبوو کە کوردستان بکاتە قەڵاتی دێموکراسی و کۆمەڵی فرەحیزبی, دەیتوانی – ئەگەریش ویستبای – کۆتایی بە دەس تێکەڵاو کردن لەگەڵ ئێراق بێنێ؟ داخوا ئەگەر وا بوایە ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا "ناوەندی ڕێکخستنی نیزامیی" بە نیشانەی باوەڕ پێکردنی دووبارە بەو, دەگێڕایەوە کوردستان یان بەم بیانووە کە سەرکردەکانی "هاوپەیمانان" و ئەو پاسەوانانەی کە دبوایە سەرلەنوێ لە نێو خەڵکی خۆجێیی هەڵبژێرابانەوە, لە ترسی وەی کە بکەونە بەر ویژەی پۆلیسی نهێنی سەددام حوسێن خۆ نادەنە ئەم کارە و بە ناچار دەبێ بە بێ مەیل و ڕەزامەندی خۆیان ئەم کارەیان پێ‌بکرێ, خۆ لەم کارە دەپارێزێ؟ داخوا ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەیتوانی پاساو بۆ درێژکردنەوەی مانەوەی ئەم "چەتری ئاسمانی"یە بێنێتەوە هەتا ساڵی ١٩٩٧؟ داخوا تورکیا ئێستا تێدەگەیی کە ئەو چەتری ئاسمانییە بە قازانجی خودی وی ئامرازی زەخت دەکار کردنە بە سوودی وی؟

شەش حەوتە پاش پەلاماردانی هەولێر, یانی ئەو کاتە کە تاڵەبانی یەکێتی نیشتمانی کوردستانی ڕێكوپێك کردەوە و هێرشی خۆی لە ناوچە سنوورییەکانی ئێرانەوە دەس‌پێکرد و پارتی دێموکراتی کوردستانی هەتا "پایتەختی بەرپشتیوانی ئێراق" تاراند,

زۆرێك لەم پرسیارانە – بەڵام نەك هەموویان – وەك شتێکی زیادی و لە خۆوەیان لێبەسەر هات. خێرایی ئەم گەڕانەوەیە لە مانگی ئۆکتۆبردا, ڕەخنەگرانی تاڵەبانی حەپەساند, تەنانەت ئەگەر بیسەلمێنین کە ئەمە ئێران بوو کە لە زنجیرەشاڵاوێکی سنوورییدا چەكوچۆڵ و تەقەمەنی و تۆپخانەی قورسی دایە و هەر ئەمانە بوون ورەی پارتی دێموکراتیان دابەزاند و سلێمانییان بێچۆل کرد. پاشی چەند ڕۆژان پارتی دێموکرات لە هەوڵێکی نائومێدانەدا بە مەبەستی گێڕانەوەی دەسەڵاتی بۆ سەر تەواوی باکووری ئێراق دەستی دایە دژەهێرشێك, بەڵام جگە لە کوژرانی سەدان شەڕکەر ئەشتەکی دیکەی لەم تێکۆشانە گیر نەکەوت. (گوترا کە یەکێتی نیشتمانی لەم ناوچانەی کە پێشتر بەجێی هێشتبوون و سەرلەنوێ دەستی بەسەردا گرتبوونەوە, دەستی داوەتە کوشتار و ڕق بێڕشتن و پارتی دێموکراتیش وەوتۆی کردووە... ئەمەش خۆی شاهیدێك بوو لەسەر هەڵسووڕاوی "دەزگای ئاساییشی" کوردان و تاقمەکانی خافڵکوژ و کاردانەوەی دزێو و شومی "مۆدێلەکانی" باوی سەددام و لاسا کردنەوەیان.)

داوای مەسعوود بارزانی لە سەر پاشایەتی کوردستان, بوو بە دووکەڵ و بە حەوادا چوو و کوردستان بە سەر قەڵەمڕەوی دوو دەسەڵاتا دابەش کرا: ئێران لە ڕۆژهەڵات و بارزانی سەر بە ئێراق لە ڕۆژاوا. لە کۆتایی ئۆکتۆبرا "پێلترۆ" گەڕایەوە ئانکارا و سەبارەت بە ئاگربڕی نێوان دووقۆڵەکە لەگەڵ نوێنەرانی پلە دووهەمی هەردك تاقم دەستی کرد بە وتوویژ, بەم هیوایە کە بەشێك لە نفووزی ئەمریکا لە ژێر هەرەسەڕووخاوی بارودۆخەکە ڕزگار بکا. بەڵام بە لە هەوێڵدا نەبوونی ڕێبەرانی هەر دوو تاقمەکە ئەم وتوویژە لە "شانۆ"یەك ویۆەتر نەبوو. (پێلترۆ لە ژانویەی ۱۹۹۷ بۆ ئەنجامی وتوویژی زیاتر گەڕایەوە تورکیا.)

***

لە نێوەڕاستەکانی مانگی سێپتامبردا, پاش ئەنجامی تەشریفاتێکی سەرسەرەکی کە کوردان بۆ پەڕینەوە لە سنوور و چوونە تورکیا دایاننابوو, چاوم بە تابلۆیەك کەوت کە ئاوای لەسەر نووسرا بوو: "بەخێر بێن بۆ کوردستانی ئێراق." لەبەر خۆمەوە گوتم تۆ

بڵێی ئەگەر ڕۆژێك بێیەوە ڕێزی هەنگاوت بگیرێ یا هەر بڵێی ئیزنی چوونە ژوورەوەت بدەنێ؟ لە ساڵانی ڕابردوودا بارزانی و تاڵەبانی, هەر کام بە جیا پێیان گوتبووم کە باشترە وایە لۆرییەك تفەنگچی بە کرێ بگرم هەتا لە بەرامبەر شاڵاوی پیاوەکانی ئێراقا بمپارێزن کە کەیفیان بەوە ساز دەبێ هەواڵنێرێکی ڕۆژاوایی بە نێچیر بگرن و ٧٠٠٠ دۆلار خەڵات وەربگرن. ئێراق بۆ کوشتنی ڕۆژاواییەکان خەڵاتی دیاری کردبوو و ترکان هەر ڕۆژەی تەگەرە و تەنگەژەیەکی زیاتریان بۆ چوونی هەواڵنێرانی غەوارە لە تورکیارا بۆ ئێراق ساز دەکرد. ئەگەر ڕۆژایەکی ئێران و ئێراق پاپۆکەی دەسەڵاتیان لەسەر باکوور کۆتایی پێهێنابا, داخوا دۆستانی ڕۆژاوایی وازیان لە دیداری کوردستان دەبوو؟ داخوا من ئەم مەترسییەم دەخستە سەرشانم کە بچم و ڕاپۆرت لەسەر شەڕێك بنووسم کە هەمیشە بە نوێنەرایەتی ئێران و ئێراق و تورکیا لە ناوچەدا لە گۆڕا بوو؟ داخوا ئەم دەرفەتەم بۆڕێدەکەوت؟ داخوا دەمویست؟ هەواڵنێران بە گوێرەی ڕێسایەك لایەنگری لە هیچکام لە لایەنەکانی شەڕ ناکەن و منیش ئەوپەڕی تەقەلای خۆم کردبوو کە لە ڕاپۆرتەکانمدا لانی هیچ تاقمێك نەگرم و هەر ڕووداوەکان وەگێڕم, چونکە هەرچۆنێك بێ داستان داستانە و تەنیا داستان.

سەرەڕای ئەمانەش, ئەو "ڕووحی قوماربازی"یەی کە لە دەروونی من دایە بە لای کورداندا شکابۆوە و پێمخۆش بوو لەم هەلومەرجەی کە لە ساڵی ١٩٩١دا ڕەخسا, شتێکیان وەگیر کەوتبایە. حەقیقەت ئەمەیە کە هیچیان وە دەس نەهێنابوو... ئێستا با زۆریش گوێ نەدەینە هۆ و هۆکاران کە هەمووشی دەستاوی خۆیان نەبوو. لە ماوەیەکی برێك پتر لە پێنج ساڵان کە بەسەر یەکەم سەفەرمدا بۆ ئەو بەشەی ئێراقی ژێر دەسەڵاتی کوردانا تێدەپەڕی, ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان دە دوازدە وڵاتێکی بە ئەندام وەرگرتبوو کە زۆربەیان کۆنە "ڕعێتی" یەکێتی سۆڤیەتی پێشوو بوون و تاقمێکیان لەم نیزیکانە, لە ئاسیای ناوەندیی و قەفقاز بوون؛ کەچی ئێستا نە تەنیا سەربەخۆیی بەڵکوو خودموختاریش بۆ کوردان خەیاڵێکی نەگونجاو بوو. ئەم خەڵکە تەنانەت خاوەنی هەلومەرجێکیش نین کە وەك "چاوەدێر" لە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکاندا حوزووریان هەبێ. تەنانەت فەلەستینییەکان خاوەنی ئەم هەلومەرجە

بوون. ئەو ڕێبەرە کوردانەی کە زەمانێکی بە ئاقڵمەندیان دەزانین, ئێستا یان مردبوون یان کوژرا بوون یان لە مەیدانیان وەدەر نابوون. ئەو ڕێبەرانەی کە مابوون و وەختایەکی وامدەزانی دەیانناسم و لە دیترانم پتر خۆش دەوێن – بارزانی و تاڵەبانی – ئێستە لەسەر بێوشوێنی باووباپیران و لە چنگی مەیل بە خۆکوژیدا تەنانەت لێکدانەوە و شیکردنەوەی ئاقڵمەندانەی نیزیکترین کەسانی خۆیان نەدەسەلماند. زۆربەی ئەوانەی کە لە کوردستاندا چاوم پێیان کەوت تۆقیو و تێمابوون. لە نەبوونی ڕێبەرانی ئاقڵمەندا, تورکیا ئێستا وەك باشترین هیوای ناسیۆنالیزمی کورد خۆی دەنواند, ئەویش نەك لەبەر شەڕێکی توند و پتەو کە پ.ك.ك. لە مەیدانی تێکهەڵچوونا کەوتۆتە بێوشوێنی – ئەگەرچی گڕی ئەم شەڕە هەندێك ڕۆمرکاوە – بەڵکوو لەبەر وەی کە توانیویەتی هەستی بنچاغێکی کە لەمێژ بوو لە نێو کوردەکانی تورکیادا خەوی لێکەوتبوو, ببزێوێ و وەخەبەری بێنێ.

لە باژێری سەرسنووریی زاخۆ, شەودرەنگانێك بەر لە ڕۆیشتنم لە دووکانێکی کە لە پەنا "هوتێل بەغدا" موبایلی دەفرۆشت, ڕاستەوڕاست لە کوردێکی زەندەقچوو هەڵنەگوتم کە کاری بۆ یەکێك لە ڕێکخراوە فریارەسانەکان کردبوو. ئەو لێیسوور بوو ئەگەر بێتوو بچێتەوە ماڵی خۆی لە سلێمانی, دەکەوێتە بەر وێزەی پۆلیسی نهێنی ئێراق. بە هەر حاڵ ئەمە شتێك بوو کە گوتی. بەڵام من داخوا دەمتوانی بە "بە کرێ گرتنی" یارمەتی بدەم و لە ئێراقی دەربازکەم؟ بۆم شی کردەوە کە ئەو بەڵگەیەی من ئیمزای کەم لەبەر چاوی کاربەدەستانی یانەی "کۆچەران"ی ئەمریکا هیچ هورمێکی نابێ. ئەم شی کردنەوەیە قەناعەتی پێنەهێنا. هەوڵم دا لانی ڕێز و ئیحترام ڕابگرم, بەڵام زۆر شەکەت بووم؛ ڕەنگە ئەوەندەش کە دەکرا تێگەیشتنم نەنواندبوو. هەڵبەت من شتێکم پێنەدەگوت کە ئەو لە پێشدا نەیزانیبێ. بەڵام هەرچۆنێك بێ من غەوارەیەك بووم – ئەمریکاییەك – لە ڕاوێژم ڕا زانیبووی – چووزانی خودا چ دەکا, ڕەنگە شانس ڕووی تێکردبێ. ئەویش چەشنی زۆربەی کوردانی تر گوناهبارێك بوو کە وەبەر غەزەبی خودایەکی فرەدەسەلات کەوتبوو.

کوردێکی زۆرم دەناسین کە لە ماوەی چەند ساڵاندا نەمامی ژیانیان خاشەبڕ کرا و ئەمە کوردێکی دیکە بوو کە دەیەویست بژی.

کەوتمەوە بیر دۆستەکەم عەبدوڕڕەحمان قاسملوو: قاسملوو لە کوردەکانی ئێران بوو؛ پیاوێك بوو ئاشنا بە داب و نەریت و ڕێوشوێنی جیهان کە لە ١٣ی ژووئیەی ١٩٨٩دا تاقمێك پۆلیسی نهێنی ئێران, لە جلکی ئەندامانی دەستەیەکی وت وویژکاری سیاسی باڵادا, دایانە بەر دەسڕێژ و کوشتیان. ئەم کردەیە بۆ پیاوێکی زیرەکی وەك ئەو, کردوەیەکی بێفکرانە بوو. ئەو دروست پاش مردنی ئایەتوڵڵا خومەینی, بە هەڵە بە خۆی سەلماندبوو کە تاران پێیخۆشە لەگەڵ کوردانی ئێران ڕێك کەوێ. [قاسملوو]کە زۆربە خۆی دەپاراست و ئەم کارەی بەلاوە گرینگ بوو, وەك ئادەمیزادێکی ناشارەزا و کاربەکەیفە ڕاکێشرایە گەرووی مەرگەوە: لەبەر پارێزنەکردن, ئەو پارێزەرانەی کە تاڵەبانی لە "خول"ەکانی پێشووی وتوویژا لە دێسامبری ١٩٨٨ و ژانویەی ١٩٨٩دا خستبوونییە بەردەستی "مەرەخەست"ی کردن. دروست دوو ڕۆژ بەر لەوە, لە ماڵەکەم لە پاریس, بە بۆنەی دەرچوونی یەکەم ویزای چوونە ئەمریکای بە بوتڵێك ویسکی کردبوومانە جێژن: لەمێژ ساڵ بوو وەك کەسێکی مارکسیست و خرابکار لە لیستی ڕەشی ئەمریکادا بوو. شەڕی سارد – بە خۆی و تەواوی دمارگری و بیرچەوتییەکانیەوە, کە پێداچوونەویەکیشیان لەسەر نەکرا – خەریك بوو دەبڕایەوە. ئەو بە دانی کۆمەڵێك زانیاری دەربارەی بەدکرداری دەوڵەتی ئێراق لەگەڵ کوردان یارمەتی باڵوێزخانەی ئەمریکای دابوو لە بەغدا. هەر خودا دەزانێ, ڕەنگە دواتر هێندێکی دەس لە کوردێتی وەکێشابێ.

وەهەرحاڵ بێ هەتا ئەو دەمەی ئاوا پارێزی وەلانا هەمیشە بە بڕوای من تەنیا کوردێك بوو کە ئەوەندەی ئازایەتی و بۆیری [لە وجوودیدا] هەبوو کە لەگەڵ هەر حکوومەتێك مامەڵە و پێکهاتنێکی شەرافەتمەندانە و شیاو ئەنجام بدا. تێگەیشتنێکی کە لەسەر ڕەوت و گەڕیانەکانی جیهانی بووی و دۆستایەتی و پێوەندگەلێکی کە لەگەڵ سیاسەتوانان و ڕۆژنامەنووسان و کەسانی زانستگایی ئورووپا و شوێنەکانی تر هەیبوو, لایەنی ڕەسەن بوونی کردەوەی دەخستە سەر کەسایەتی ئەوکە بارزانی و

ئۆجالان و تاڵەبانی و نوێنەرانی تازەکاری پارلەمانی تورکیا لێی بێبەری بوون. ژمارەیەك لە کوردان لێیان سوور بوو کە ئەگەر زیندووبایە کاری تەواوی کوردانی وەپێش دەخست, ئێستا ئەو یەکێکی تر لە شەهیدانی کورد بوو.

ئێستا کە, وردە وردە سەر و سۆراغی محەممەد جەعفەر سەحرارووی, کاربەدەستی دەزگای زانیاری ئێران کە گەڵاڵەرێژی سەرەکی کوژرانی قاسملوو بوو و خۆی لەم کوشتارەدا بەشدار ببوو؛ لە کوردستانی ئێراق پەیدا بوو. ئەو لایەنی سەرەکی وتوویژ بوو لەگەڵ تاڵەبانی کە دەیان ساڵ شانازی بە دۆستایەتی لەتەك قاسملوودا کردبوو. (ڕێبەری پارتی دێموکراتی کوردستان (بارزانی) کۆمەڵێکی بەڵگەنامە نیشان دا کە دەریدەخست تاڵەبانی لەبەر پێخۆش بوونی سەحرارووی و ئەربابەکانی, تاقمێکی لە لایەنگرانی قاسملوو کە لە ساڵی ١٩٩٤دا هەوڵیان دابوو بچنە ئێران, گرتبوونی. ئەگەر ئەم چیرۆکە ڕاست بێ, کە وابێ ئەم ڕەوتە "گۆڕانی ئامیان"ەکانی "دەق"ێکن, چونکە سی ساڵ پێشتر مەلامستەفا بارزانی ڕێبەرانی کوردی ئێرانی دابۆوە دەستی شا.) هیچ کوردێکی خاوەنبیر هەڵبژێرانی سەحرارووی بۆ وتوویژ لە بابەت خۆش کردنی نێوان لەگەڵ تاڵەبانی بە ڕووداوێکی بەهەڵکەوت نازانێ. ئەمە هەر ئەو شێوە سەرنجەی ئێرانییەکانە بۆ سەر "خاڵی ورد و باریك" کە بە درێژایی ساڵ و زەمانان بۆ وەبەرچاوگرتنیان بەناوبانگ بوون.

داخوا ئەمەش لەبەر پەرەگرتنی دەسەڵاتی ئێران بوولە نێو یەکێتی نیشتمانی کوردستاندا کە لە هاوینی ١٩٩٦دا شێوەی ڕوخسارە وێنە کێشراوەکانی سەر دیواری سەرەڕێی هاتوچۆی ناوەندی شاری سلێمانی گۆڕا؟ ئەمانە کوردانی خاوەن ناو و ناوبانگ بوون, ڕێبەرانی جووڵانەوەی نەتەوەیی کورد بوون کە لە ماوەی ئەم سەدەیەدا گیانیان بەخت کردبوو. پاش ئاخرین سەردانم بۆ سلێمانی لە ١٩٩٣دا, نیگارخانەی شەهیدان هەر بەو ڕەنگە زەق و "هەڵپژاو"ەی کە کرێملین لە ساڵانی "گەشە"دا ڕوخساری کەسانی گومان لێکراوی پێ پاك دەکردەوە, تووشی گۆڕان هاتبوو: شوێنەوارێك لە وێنەی قاسملوو نەمابوو؛ وێنەی مەلامستەفاش ببوو بە هەڵمەدووك. بە خۆم گوت داخوا بزر بوونی وێنەکەی ڕەنگدانەوەی ڕکەبەرایەتی

تاکەکەسی و بوغزاوی تاڵەبانی بوو یان وەرچەرخانێك بوو کە لە بیروڕای ئێرانی ئیسلامی‌دا بەدی هاتبوو, کە من تێی‌نەدەگەیشتم؟ جارێ تەنیا قازی محەممەد بوو کە لەسەر دیوارەوە دەیڕوانییە ڕێبواران و بینەران. قازی محەممەد خاوەنی کەسایەتی و ڕوخسارێکی پلە دووی خۆماڵی بوو؛ ئەو سەرۆکی کۆماری کەمتەمەن و بە ئاکام نەگەیشتووی مەهاباد بوو. مانەوەی وێنەکەی لەسەر ئەم دیوارە جێی سەرسوڕمان بوو. بەڵام داخوا بە لێکەوتنی شا و داکووژانی شەڕی سارد ئێستە هورمی قازی محەممەد خەوش‌وخاڵ هەڵنەگری دەنواند یان ئەمەی کە "قانوونێکی ناوچەیی, قانوونێکی نەنووسراو", ئیزنی شتێکی ئەوتۆی دەدا؟

ویلیام ئێنگلتۆن لە کۆتایی مێژووی کۆماری مەهابادەکەی‌دا دەگاتە ئەو ئاکامە کە ئەو کوردانەی وا لە ساڵانی ١٩٦٠دا شەڕیان بۆ بارزانی دەکرد, لە هێندێك بابەتاندا جگە لەم نەریتە کوردییەی کە لای وایە "شەڕ چاکترە لە بێکاری" بناغەیەکی فکریی ئەوتۆیان نەبوو. ئەم وتەیە بێگومان بۆ شی کردنەوەی بەشێکی بەرفرەوانی ئەم ڕووداوانەی کە منیان هێنایەوە سلێمانی, یاریدەر بوو. لانی‌کەم ئەمجار بە پێچەوانەی سەردەمی کی‌سینجێر واشینگتۆن دەرگاکانی خۆی لە ڕووی کوردان گاڵە نەدا و پەیتاپەیتا جێگری وەزیری دەرەوی بۆ ئەنجامی وتوویژ لەگەڵیاندا هەنارد. داخوا ئەمە بە بارێك‌دا پێشکەوتنێك بوو؟ یا ئەمەی کە — زۆریش وێدەچێ — تەقەلایەك بوو بۆ کەم کردنەوەی شوێنەواری خەسارێکی کە وە شوێن کەوتنی سیاسەتێکی سەرنەکەوتوو بەدی هێنابوو, کە نەیتوانیبوو سەددام حوسێن تێکەوەپێچێ یان ئاشتییەك بخاتە نێوان ئیسرائیل و فەلەستینییەکان کە خۆی وادەیەکی نەگوتراو بوو کە ئەمریکا بە پاڵپشتی وی توانی پشتیوانیی عەرەبان لە هەڵمەتی "تۆفانی سارا"دا بۆ لای خۆی ڕاکێشێ؟

هەروەها ئێگلتۆن دەڵێ: "دەکرێ پێش‌بینی بکرێ کە هەر وەك چۆن لە کۆنەوە دەزانین, لە داهاتوویەکی نیزیکیش‌دا کوردان لە ناوچە پڕ دۆڵ و دەرەی دوورەدەست و شاخاوییەکانیان‌دا لایان لێ‌نەکرێتەوە یان لە بیران بچنەوە. ئەودەم بە تەماگرتن یان بە هۆی پیاوەتی و ئازایەتی, هێندێك لە چاوناسەکانی ساڵی ١٩٤٦ی مەهاباد و دیتران و لاوانێك کە ئەو دەمی لە مەهابادا نەناسرابوون, دیسان جارێکی تر سەرهەڵدەنەوە و

دەنگیان بگەیەننە گوێی خەڵكی جیهان." تەواوی هیوایەكی كە من دەمتوانی بمبێ ئەمە بوو كە كوردانی لاوتر و ئاقڵمەندتر دیسانیش بتوانن ئەشتەكێك لە ژێر هەرەسی ئەم دەرفەتەی كە بۆ "ژیانەوە" زۆر لەباری دەنواند, قوتار بكەن. بەڵام زۆرێك لە كوردان دەترسان كە سەردەمێكی نوێی داپڵۆسین, لە داهاتوویەكی نەپساوەدا, لە لایەن وڵاتانی دەروجیرانەوە بێتە كایەوە: ئەم دەرودراوسێیانەی كە ئەگەر لە هیچ خاڵێكیشدا هاوبیر و هەست نەبن, لە ڕق و دوژمنایەتییەكی قووڵدا سەبارەت بە كوردان و ناسیۆنالیزمی كوردا هاوبیر و هەستن. كوردان – ڕەنگە بە ڕەشبینییەكی زۆرەوە – ئاوڕ و سەرنج وێنەدانی ڕۆژاوایان با ئێستاش نەدركاندبێ, بەڵام لە داهاتوودا بە كارێكی ئاشكرا و بێئەملاوئەولایان دادەنا.

لە ئاخروئۆخری ئۆكتۆبرا, وەختایەكی كە لە وەزارەتی دەرەوە لە نووسینگەی كاری یەكێك لە گەورە كاربەدەستەكاندا ڕۆنیشتبووم, لە خۆم دەپرسی: داخوا ئەم خەڵكە بەشەڕەفە چ لە وتەكانی ئەم كاربەدەستە پایەبەرزە هەڵدەكرێنن كە زۆر پێداگرانە دەڵێ ئەو چەترە ئاسمانییەی كە كوردستان دەپارێزێ, تەنانەت ئەگەر ئەیالەتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا تاقیش بكەوێتەوە دیسانیش هەر كۆ ناكرێتەوە!؟ دۆستە دیپلۆماتەكەم ئێراق و كوردانی وەك "لوبنانی ساڵانی دەیەی ١٩٩٠" باس دەكرد؛ ئەویش وێڕای تەواوی ئەم خەفەتانەی كە ئەو گێرە و كێشە دووورودرێژ و پڕاوپڕ لە زوڵم و زەبروزەنگ و ئاژاوەیەی ڕۆژهەڵاتی مەدیتەرانە بە دوایەوە بوو. هەرچۆنێك بوو, من گومانم لەمەدا هەیە كە پێشبینی ڕابوونەوەی هەتاهەتایی, لەو ماوەیەدا كە توانای كارانم ماوە, وەدی بێ. لێمببوورن ئەگەر وەك هەواڵنێرێكی پیر و لەخۆبایی خەم دەخۆم, چونكە لە ناخی دڵەوە ئاواتەخوازم كە ئەی خۆزگە ئەو كات لەوێ بووبایەم و هەواڵی ڕەوتی خەباتیانم بڵاوكردبایەوە.